

Fredsgatan 14. Gården med porten mot gatan på 1950-talet.
Foto Sven Norling.

FREDSGATAN

Sammanställning av Sven Norlings anteckningar och berättelser
samt hans egna och andras foton från Fredsgatan.

*Skriften producerad av
Avlidna Salakonstnärers Sällskap*

Sven Norling vid studiecirkeln *Salas Caféer*
på Ångbageriet 28 oktober 2009.
Foto Johnny Ekman.

Sven hade flera idéer om bild-, film-, ljud- och textdokument som han ville genomföra. Ett av dem var om hans barndoms gata, Fredsgatan. Vi hann inte klart innan han avled, men vi har ett material som vi sammanställt och fått sonen Lars-Olof Norlings godkännande av.

Sven Norling bodde på Fredsgatan 1913-1945. Häftet börjar med Svens egna berättelser om tiden före Fredsgatan. Sedan följer Svens texter och bilder om familjens boende på Fredsgatan 21 och 14, därefter kortare texter och bilder om gatunumreringarna Fredsgatan 1-53. Några tidningsurklipp om Fredsgatan har också tagits med.

Sammanställning är gjord utifrån Sven Norlings anteckningar, berättelser, fotografier samt hans berättelser vid träffen med studiecirkeln om *Salas Caféer* den 28 oktober 2009 och samtal om Fredsgatan den 5 december 2013. Fotografierna är delvis av Sven Norling, men han ville också ha andras foton med för att illustrera Fredsgatan. Där vi vet har fotografen angivits.

En del av gatunumreringarna är idag ändrade. Längst bak finns kartor som återger gatunummer på Fredsgatan år 1919 och idag.

Sala i augusti 2016

*Johnny Ekman, Avlidna Salakonstnärers Sällskap,
i samarbete med Sala kommunarkiv*

August Norlings orgel och pianofabrik i Sveahuset 1901.

Min far August Norling, f. 1867, var son till bonden och timmermannen Erik Norling och hans hustru Anna, f. 1872, i Skälby i Sala socken. Gården var ett litet lantbruk med två hästar och några kor. Försörjningen drygades på vintern ut med en snickerirörelse, i huvudsak tillverkning av furumöbler av virke från den egna skogen. På så vis kom August och brodern Viktor att ägna sig åt snickeri i unga år. På gården fanns en snickarbod där det tillverkades möbler och annat av timmer som avverkats.

Musik var något som intresserade August och han började själv bygga sina instrument. Först blev det ett psalmodikon därefter en fiol. Ett köksbord förvandlades också till ett instrument då han under bordsskivan spände strängar för att spela på. Orglar blev han intresserad av i skolan och gick efter skoldagens slut dit för att undersöka innanmätet. Skruvade bort bakstycket och gjorde ritningar. Gick sedan hem och började bygga. Resultatet blev kanske inte vad han väntat, så han sökte sig till Nylunds Orgel och Pianofabrik i Uppsala för vidare utbildning. År 1892-1893 genomgick han Karlskoga Praktiska Skola och avgångsbetyget bestod av sju A och fem AB.

Efter återkomsten till Skälby började han, tillsammans med en yngre bror Viktor, tillverka orglar till skolor och missionshus i trakten.

Viktor reste till Tyskland och praktiserade på flera pianofabriker och efter återkomsten till Sverige beslöt bröderna år 1898 att starta en orgelfabrik i Sveahuset i Sala, som stod tomt efter kvarnkonkursen. De hyrde en del av huset och installerade maskiner, bandsåg, planhyvel, borr och svarv, fanerpress, m.m. och fler snickare anställdes.

Tillverkningen av skol- kapell- & kammarorglar startade. De ställdes sedan ut i John H Erikssons Musik-, Pappers- & Missionsbokhandel, Norrbygatan 4, enligt en annons i Sala Allehanda 21 april 1899. En leveransbok, som finns på Väsby Kungsgård, visar att första orgeln levererades till Simtuna Missionshus och kostade 250 kr. Sedan följde många leveranser till skolor, missionshus och andra offentliga lokaler i landet, ända upp till Umeå i Norrland.

Fabriken hade, förutom August och Viktor, sex man anställda.

Den 31 december 1899 gifte August sig med sofiasystemen Eva Jansson, f. 29 mars 1872, vilken arbetade som narkosköterska på Norrtälje lasarett och de bosatte sig i en våning i Sveahuset. Där föddes söner Birger 1900 och Sten 1903. August och Eva blev också medlemmar i Sala Missionsförsamling.

August och Viktor bestämde sig också för att tillverka pianon, så Viktor åkte till Tyskland och jobbade på olika pianofabriker. Återvände hem för att göra värnplikten, 40 dagar på Salboheds regemente, reste sedan tillbaka till Tyskland för att utbilda sig till stämmare, bl.a. på fabrikerna Beckstein och Bluttner. Viktor återvände hem och de började då även tillverka pianon. Företagets arbetsstyrka uppgick då till åtta man.

När Missionskyrkan invigdes 1903 blev gamla missionshuset på Trädgårdsgatan till salu. Det köpte August Norling för 7400 kr. och flyttade fabriken och bostaden dit. I samband med detta kan nämnas att August tillverkade första pedalorgeln till den nybyggda missionskyrkan och var också organist och körledare i församlingen.

Viktor, som var en äventyrare, emigrerade till U.S.A. och fortsatte sitt yrke där. August drev fabriken vidare och sålde många orglar landet runt och fick mycket beröm för den goda kvalitén och det billiga priset. En stor del av produktionen såldes till norrländska orter, vilket kassaboken på Väsby Kungsgård vittnar om.

Min mor, mina bröder Sten och Birger och min far serveras av ett biträde.

År 1906 startade August en Färg & Sjukvårdsaffär vid Bergsmansgatan 7. 1907 flyttades den till Sparbankshuset vid samma gata. Min mor Eva, som varit sjuksyster före sitt giftermål önskade egentligen fortsätta i yrket, men på den tiden fick inte en sjuksyster vara gift. Så färghandeln utökades med sjukvårdsartiklar som min mor skulle förestå. Tyvärr drabbades hon av astma efter att hon fått ett missfall och kunde inte arbeta i affären. Då anställdes ett biträde som förestod rörelsen.

År 1912 gästade Viktor Sala och hjälpte August att tillverka det första självspelande pianot i Sverige. Det såldes till en svenskamerikanare, Gustav Johansson-Auburn, som kommit hem med 50 000 kr på fickan och byggt huset Högalid vid Gruvvägen. Han flyttade sedan till Karlstad. Vid ett besök där 1956 tillsammans med min bror Birger återsåg vi klenoden.

När min bror Sten slutat skolan anställdes han som telegrambud vid telegrafen i samma hus som affären. Efter något år började han i färghandeln som sedan blev hans arbetsplats.

År 1913 blev min mor med barn igen och födde ett sladdbarn i hemmet på Trädgårdsgatan. Det var jag som såg dagens ljus den 11 september. När min mor fick se mig började hon gråta men fick bannor av barnmorskan för det. Hon hade förut fött tre pojkar och önskade en flicka, därför kom tårarna. En olycka kommer sällan ensam, så året därpå utbröt första världskriget och det blev matbrist m.m.

Försäljningen av orglar och pianon minskade och ersattes delvis med möbeltillverkning. Arbetsstyrkan blev mindre, men man fortsatte till 1917. Då sålde August huset och snickerifabriken på Trädgårdsgatan till firman Jakobsson och Dahlström som startade modellsnickeri.

Kriget gjorde att det blev ransonering på livsmedel. Min far hade lyckats byta till sig en halv gris svart, den förvarades i ett stort stenfat med en duk över, när det kom främmande kunde jag inte tåga utan drog av duken och sade: 'Titta tant, vad vi fått' och avslöjade vad som låg under skynket. Vi hade också höns i en hönsgräddgård och jag minns att räven tog någon höna ibland. På gården fanns också en uthuslänga med vedbodar, utedass samt en tvättstuga.

När Teknikerskolan startade passade min mor på att hyra ut ett av rummen som låg över verkstaden till teknister och bidrog på så sätt till familjens försörjning.

1917 när vi fortfarande bodde på Trädgårdsgatan.
Längst bak med hattar står två teknister som gick på Teknikerskolan. Vi hyrde ut rum till dem. Sedan från vänster: Något biträde som jag inte kan namnet på, Birger, Sten, min mor Eva och min far August. Jag står längst fram.

FREDSGATAN 21

År 1917 sålde min far fastigheten på Trädgårdsgatan och köpte huset på Fredsgatan 14, där det också tidigare varit snickerirörelse. Verksamheten, med reducerad arbetsstyrka, flyttades dit. Då lägenheterna beboddes av andra hyresgäster hyrde vi bostad på Fredsgatan 21, tvärs över gatan.

Vid auktionen på Trädgårdsgatan såldes min barnstol, trots mina protester. Jag bar in den från gården fyra gånger, men den såldes i alla fall.

Den enda som vägrade flytta till Fredsgatan var katten, som flera gånger smet tillbaka till den gamla adressen på Trädgårdsgatan så Sten fick gå och hämta den.

Min bror Birger fortsatte jobba i pianofabriken. Birger sällskapade med en flicka som mor och far inte gillade, så August skrev till Viktor och frågade om han kunde ordna jobb åt Birger, 'för han springer bara med flickor om nätterna'. 1923 reste han över till USA och blev tyvärr kvar där resten av sitt liv.

Fredsgatan 21 ägdes av en jakt och sporthandlare som hette Holmstedt. Han bodde i två rum och kök på nedre botten och hade affären i bostaden. I andra lägenheten bodde ett äldre par som hette Lindkvist, båda var religiösa och hade en son kallades "Slinken".

De gamla avled efter ett par år och i den lägenheten flyttade en dotter till Holmstedt, Hilma Bodén, från Falun in. Hon hade tidigare varit gift med fotograf Erik Bodén, som verkat i Sala 1899-1905. Hilma hade fyra döttrar, Lisa, Birgit, Ingrid och Karin. Hilma startade syateljé i bostaden.

På andra våningen, som bestod av fyra rum och kök, hyrde vi. Standarden var enkel - ingen centralvärme, kakelugnar i rummen och vedspis i köket med en kopparcistern för att värma vatten. Enda tappstället var en kallvattenkran med slasktratt i köket. Diskbänk saknades. På vinden på tredje våningen fanns också ett torrdass, med latrinkärl som latrinhämtarna fick släpa ned för två trappor vid hämtningen. Kärlen kördes sedan till pudretfabriken vid Nystrand och blev gödning för intilliggande lantbruk.

Fönsterna hade bara enkelt glas, så varje höst sattes innanfönster in som på sommaren förvarades på vinden. För att det inte skulle bli imma på rutorna sattes ett glas med lite svavelsyra in mellan dem, det drog åt sig fukten, så när vi på våren tog bort innanfönstren var glasen fyllda med mässingsvatten. Det kallades så när svavelsyra späddes med vatten och användes som mässingsputs. Som prydnad lades också en rulle av fönstervadd mellan rutorna.

I trapphuset fanns det förvaringsskåp, i ett av dessa, lagrade Holmstedt gamla ostar så det luktade pyton när man gick förbi. I skåpet på andra våningen fanns ett duvslag, där hämtade han ibland någon duva, troligen till mat åt sina två hundar.

På gården fanns bl.a. ett hus med tre utedass och en större länga med soprum, vedbodar, en liten verkstadslokal med en större lagerlokal på andra våningen och mitt på gården stod en stor alm.

Nu fick jag andra lekkamrater, bl.a. flickorna Bodén. I huset bredvid bodde klockare Jakobsén, han hade två döttrar, så det var redan då gott om det täcka könet. Det gjorde att jag, i brist på manliga kompisar, tillbringade mesta tiden på pappas fabrik och blev på så vis begåvad med "trähuvud", vilket senare skulle visa sig i skolbetyget där slöjd och geometri var mina bästa betyg.

Mellan husen i kvarteret fanns smuggar. De verkade som en labyrint och man visste inte vilken gård man hamnade på när vi lekte kuragömma bland husen.

Ett vinternöje vi ungdomar hade var kälk- och bobåkning i Bråsta backe. Mina bröder tillverkade en lång bob som rymde sex man. Vi gjorde gupp i backen så boben flög flera meter och den som satt sist hade då svårt att hålla sig kvar - hamnade på isen med ändalykten och med blåmärken som följd.

Familjen Norling 1923 i salen på Fredsgatan 21. Från vänster Sten, min far August, jag själv, min mor Eva och Birger. Det var innan Birger flyttade till Amerika.

Gårdsägarna i stan fick sköta renhållningen på gatan och trottoaren utanför sina hus. Transporterna drogs av hästar, så när någon pålle råkade släppa skiten utanför huset gällde det att vara snabb och sopa rent, till gråsparvarnas ledsnad, annars kom nästa häst och ökade på skiten. När bilarna sedan tog över transporterna försvann hästarna och med dem också gråsparvarna.

På en del gårdar fanns det tvättstugor med pannmur och klappbassäng för stortvätt. Där vi bodde fanns ej någon tvättstuga, Tack vare att vi hade färghandeln i Sparbankshuset så fick vi tvätta i deras tvättstuga. I regel var det stortvätt två gånger om året, vår och höst, så det gällde att ha stort linneförråd. När vi tvättade hade vi hjälp av två tvättgummor som hjälpte oss med tvätten. Den ena av dem kommer jag ihåg var murare Ekeblads fru, mamma till Greta Ekeblad, som senare blev min klasskamrat. Murare Ekeblads fru blev sedan politiker och satt i stadsfullmäktige, så yrkena förändras. Tvätten hängdes på gården för att torka. Var det regnväder så fick de bära upp tvätten på torkvinden högst upp i bankhuset, fyra trappor upp. När tvätten sedan skulle manglas gick vi till en av mangelbodarna i stan som hyrdes ut för 25 öre i timmen. Mangeln var en stor koloss med tunga stenplattor och stora kavlar av trä, dessa drogs med en vev, som var ungefär en meter i omkrets, den veven fick jag i uppdrag att veva, så det var ett par jobbiga timmar.

Gångmattorna tvättade vi i klapphuset beläget i Lillån. Det kallades också för kasinot då gubbarna spelade kort där på kvällarna då pigorna slutat arbetet.

När vi 1929 flyttade till vårt hus, tvärs över gatan till Fredsgatan 14, övertog Hilma Bodén våningen och utökade rörelsen med fler anställda sömmerskor.

Holmstedts ändrade sin bostad, öppnade ingång från gatan och ändrade namnet på affären till Sala Jakt och Sportaffär. När Holmstedt dog i slutet på 1930-talet köpte Rollin huset. Hilma flyttade till Falun och Rollin byggde om hela fastigheten till Möbelvaruhus.

FREDSGATAN 14

Gården ägdes av snickare Wiberg och såldes 1917 till min far August Norling som flyttade orgel & pianofabriken från Trädgårdsgatan till snickerifabriken i gårdshuset som också innehöll lagerlokal och vedbod.

Bostaden i gathuset hyrdes av änkefru Ekholm med sönerna Hilding och Josef samt dottern Märta, senare gift med Erik Hammarbäck. Rummet över porten hyrdes av fröken Sandström som jobbade på Manufakturen vid torget. Hon gifte sig sedan med bokbindare Nyberg, som hade sitt bokbinderi i huset Fredsgatan 16. Nedre botten var utställningslokal för orgelfabriken. I en gårdshuslänga bodde en gammal tant som hette Larsson i ett rum med en stor bakugn. Gården blev också en lekplats för ungdomarna som många bilder visar.

Fabriksgolvet var belagt med en rödaktig massa som var lätt att städa och i en lucka i golvet sopades hyvel och sågspån ned i vedboden. På fabriken fanns en kamin med en spishäll som var 1 x 2 meter stor. På den värmdes faneret innan det limmades på träet och lades i fanerpresen, som bestod av stora trätvingar som pressade ihop skivorna.

Maskinparken bestod, bl.a. av bandsåg, rikthyvel, fräs, bormaskin och sågklinga som drevs av en tvåhästars motor samt en liten sågklinga och svarv som drevs av en halvhästars motor, den kopplades också till strängmaskinen. Till inredningen hörde också tre hyvelbänkar och en slipsten.

Det enda materialet som importerades från Tyskland var mekanik och järnramar till resonansbotten. Övrigt arbete utfördes på fabriken. Sala Maskinfabrik erbjöd sig att tillverka järnramarna och försök gjordes, men det visade sig att de brast när pianot stämdes i normalton.

Vid strängtillverkningen användes stål- & koppartråd av olika tjocklekar som jag ibland fick vara med och linda i sträng- maskinen. Vid tillverkning av, t.ex. ett piano, tillverkades först

resonansbotten som limmades ihop med sidostyckena, alla andra delar skruvades fast. Därför fick jag senare ibland hjälpa flyttkarlar att demontera pianon vid flytt i trånga trappuppgångar.

På fabriken arbetade, förutom far, två personer, Elner Pettersson som studerade till slöjdlärare och Kalle Hallgren. När jag slutat skolan började jag som springpojke både i färghandeln och på fabriken. Där lärde jag mig att spinna strängar, stämma pianon och intonera orgelstämmor,

År 1928, då tant Larsson avlidit och övriga hyresgäster flyttat beslöt far att bygga om huset så vi kunde flytta dit. Gårdshuset byggdes till med ett vindsutrymme och bakugnen revs ut och två rum blev Stens och min avdelning, som inreddes med en hög byrå med fem lådor, ett skrivbord och piano som far gjort, bokhylla och två turistsängar som fälldes upp mot väggen på dagarna med klädsåp på var sida. Vatten och toalett samt centralvärme drogs också in i huset och mot gatan inreddes en affärslokal för försäljning av musikinstrument. På andra våningen bodde far och mor. Värmekällan utgjordes av en specialkamin som försåg alla element med värme.

Arbetet på fabriken fortsatte i blygsam skala med några orglar och pianon varje år. Det var meningen att far skulle bygga varsitt piano åt oss båda men tyvärr blev han sjuk och orkade inte fullfölja löftet. Det blev mest reparationer som utfördes.

Efter skolans slut jobbade jag delvis på pianofabriken och i färghandeln. På pianofabriken fick jag bl.a. intonera orgelstämmor, lära mig stämma pianon och spinna pianosträngar. m.m. I färghandeln började jag som springpojke med en lön av 5 kr i veckan, vilket räckte till en chokladkaka varje kväll, som då kostade 25 öre, (nu 10 kr) och ett par biobesök.

MINA FÖRSTA ÅR PÅ FREDSGATAN

präglades av flera sjukdomar. Då jag var fem år drabbades jag av njurblödning. Doktor Friberg, som var vår husläkare, beordrade sängläge och att bara dricka vichyvatten samt två teskedar fiskleverolja var dag, tabletter fanns ej på den tiden. Efter att tvingats inmundiga denna vedervärdiga medicin har jag aldrig kunnat äta lever.

För att jag skulle återhämta mig åkte mamma och jag till ett pensionat i By socken en vecka. Eftersom jag tyckte mycket om att fiska så gick mamma med mig till stranden av Bysjön, där jag satt och väntade på napp en hel vecka utan resultat. Då upphörde mitt intresse för fiske.

En natt låg jag vaken och hörde min mor och far prata om mig. Jag hade ju drabbats av flera barnsjukdomar och verkade rätt klen. Då hörde jag att min mamma sa "Den pojken får vi nog inte behålla länge". Jag talade aldrig om vad jag hört, men tänkte att även sjuksköterskor kan väl ha fel, vilket jag är ett bevis på.

Våra föräldrar, som var aktiva medlemmar i Missionsförsamlingen, lotsade också sönerna med i föreningen – från söndagsskola till ungdomsföreningar. När jag kom hem från söndagsskolan var det dags att gå till kyrkan på gudstjänst och jag måste följa med, trots att jag hellre velat gå till idrottsplatsen. Det passade inte att idrotta på söndagen. Det gjorde att jag tappade intresset för det religiösa livet och sökte mig andra intressen, utan att för den skull

förneka gudstron. När KFUM 1928 startade sin verksamhet i Sala blev jag en av de första medlemmarna.

När jag skulle konfirmeras ville mina föräldrar att jag skulle gå i Missionskyrkans bibelskola, så jag konfirmerades där tillsammans med tolv kamrater av pastor Moddy Ahlin.

I Missionsförsamlingen bildades också en musikförening där Birger och Sten deltog. De köpte också en penninglott tillsammans med fem kamrater. Lotten var en vinstlott och de vann 5 000 kr. De åkte då till Stockholm och köpte musikinstrument för pengarna. Birger köpte en cello, Sten en flöjt, Erik Hammarbäck en klarinett. och Josef Ekholm en fiol.

Musikövningarna skedde ibland i lagerrummet på Fredsgatan.

HÖSTEN 1920

började jag i Södra småskolan som var belägen vid Ringgatan, mellan Trädgårdsgatan och Hyttgatan. Min första fröken hette Ida Vall, men hon slutade som pensionär efter första terminen. Skolkortet som togs är det enda skolkortet som tagits av vår klass.

Min nästa lärarinna hette Anna Johansson som undervisade i första och andra klass. Vad jag minns från den tiden var att vi fick lära oss skriva och räkna på griffeltavlor, som var och en hade med sig till skolan. Papper fick vi använda först i andra klass. Efter två år i småskolan flyttade vi till folkskolan (nuvarande Vallaskolan), där undervisades jag av Emma Johansson, en syster till min förra lärarinna.

Nästa lärare var Hans Uhlin, kallad skolans skräck, då han inte drog sig för att handgripligt läxa upp eleverna. Det påstods att han tidigare slitit sönder örat på en elev, själv kom jag undan med några rejäla luvar då jag fuskat med stavningen vid en rättskrivning. Uhlin, blev efter sin pensionering från lärarjobbet, redaktör för tidningen Sala Posten några år och även utsedd till Barnens Dags General ett år, jag tror det var 1937.

Nästa lärare hette Erik Jönsson, också en hårdför magister, som tog till handgripligheter om vi inte gjorde som han ville. Att med örfilar slå in lärdomar i skolbarnen var inte rätt metod, så examensdagen 1927 kändes som en befrielse och jag kunde ägna mig mer åt praktiskt arbete.

Mitt intresse för snickeri idkade jag på min fars fabrik. Han lärde också mig att stämma pianon och intonera orgelstämmor. Det gick till så, att man med en fil slipade tungan på den nya stämman för att höja eller sänka tonen.

Det här är på gården där vi hade pianofabriken på Fredsgatan 14. Från vänster ser vi Charles Stark, min bror Sten Norling, en okänd kvinna, Hilding Ekholm och hans bror Folke Ekholm. Längst till höger min äldsta bror Birger Norling. Jag tror att det är Philip Melin, konstnären, som tagit fotot. Han var mycket ihop med mina bröder.

Charles Stark var resande hos KA Andersson. Hilding Ekholm var biträde i vår färghandel. Han flyttade sedan till Stockholm och blev diakon. Ekholms bodde i lägenheten på Fredsgatan 14. När Ekholms flyttade från lägenheten, jag tror det var 1929, byggde vi om och flyttade över till Fredsgatan 14. Där var också ett gammalt snickeri som min far byggde om en del.

Den här bilden är från samma tillfälle. De har bara bytt hattar med varandra. Birger Norling drar kärran, sedan Hilding Ekholm, Charles Stark och Folke Ekholm. Sten Norling skjuter på. Kärran använde vi för transporter av för färgaffären och pianofabriken.

Fredsgatan 14. Övre raden, från vänster: Okänd, Sten Norling, Elis Barkman. Undre raden: okänd och Josef Ekholm.

Fredsgatan 14. Från vänster min bror Sten, Josef Ekholm, John Hjelm och Charles Stark. Charles hade en protes på vänster arm, så han spelade egentligen inte dragspel, men var riktigt bra på munspel. Ovanför syns några instrument som vi sålde främst genom John H Erikssons pappershandel.

En episod som jag minns från skolan är när jag en dag var på väg från skolan och hade bråttom hem, så satte en skolgrabb bentipp på mig. Jag stöp i gatan och slog av båda framtänderna och fläkte upp nageln på högra ringfingret så den stod rätt upp vid roten. Jag blev helt omtöcknad och ett par skolkamrater hjälpte mig hem. När mor fick se nageln åkte hon med mig till lasarettet där doktor Hedlund tog emot en skärrad yngling. Han lovade att inte röra nageln, utan bara titta om den satt fast, tog en tång och innan jag han reagera så var nageln borta, sedan tog det ett halvår innan en ny nagel växt fram. Tänderna var det inget att göra åt så jag fick gå med de trasiga gaddarna tills jag blev vuxen och de ersattes med stifttänder.

I skolan fanns stans enda bastubad med dusch och bassäng. Vi skolbarn fick bada en gång var fjärde vecka. Först bastu sedan tvagning i små träkar, därefter motades vi till en dusch som rymde halva klassen och där en baderska stod och reglerade temperaturen. Jag såg till att hamna ytterst i klungan för att kunna hoppa ur då vattnet blev för kallt. Sedan skulle vi ner i en bassäng på 3 x 3 m med stillastående vatten som byttes en gång i månaden så jag smet bakom vaktmästaren för att slippa skita ner mig.

På kvällarna var badet öppet för allmänheten och det enda bastubadet i stan. Det fanns också ett varmbadhus i Brunnsparken, men där serverades endast karbad i stora träkar där baderskor skötte skrubbingen. Dit fick jag följa far några gånger. Badhuset revs 1930 efter att nytt badhus byggts 1928 vid Norra Esplanaden. Nu är det bibliotekets utställningslokal Blå Salen.

I salen på Fredsgatan 21 omkring 1925. Bakre raden från vänster – Hans Dahlgren, min mor Eva, min far August, Erik Dahlgren, Lisa Dahlgren, Gösta Dahlgren. Främre raden – Anna Dahlgren, min bror Sten, jag själv, Sven Dahlgren och okänd dam.

Jag skulle också förstås lära mig spela piano och tog lektioner av en pianopedagog, Anna Isaksson, men hon körde bara med skalor och etyder så jag tröttnade och slutade rätt snart.

Min far litade väl på att jag lärt mig en del. En gång sålde han ett piano till en person som skulle skänka det till en dotter som skulle gifta sig. Vigseln skulle ske på Hotell Sala. Köparen beklagade sig att de inte hade någon som spelade bröllopsmarschen, så min far lovade att jag skulle göra det.

När jag kom till hotellet visade det sig att flygeln stod i ett angränsande rum utan insyn i vigselrummet, jag klämde i med Södermans bröllopsmarsch och slutade då jag hoppades de skulle vara framme vid prästen. Sedan pålyste prästen att de skulle sjunga en psalm, numret kommer jag inte ihåg. Som tur var låg det en koralbok på flygeln, så jag letade rätt på numret,

Psalmen innehöll sju verser. Jag visste inte hur många jag skulle spela så jag slutade efter tredje versen och det gjorde gästerna också, så det verkade vara rätt.

Mor hade alltid hembiträden till hjälp, de som inte bodde i stan fick ligga i en soffa i köket. Kommer särskilt ihåg en av dem, hon led av epilepsi, fallandesjuka. Mor som var sjuksköterska visste hur hon skulle avhjälpa anfallen. Hon stoppade något hårt i munnen på flickan så hon inte skulle tugga sönder käkarna och skötte om henne tills anfallet var över.

Från den tiden minns jag också att mina bröder och deras kompisar fick stora bölder på halsen. Mor tog också hand om dessa när de blev mogna, stack hål på bölden och klämde ut varet.

På 1920 och 1930-talen fanns det många luffare som gick i gårdarna och tiggde pengar till mat. Min mor förbarmade sig över dem, men de fick aldrig pengar, i stället gav hon dem mat.

En gång stod hon vid spisen och stekte plättar. Hon gav luffaren ett paket med plättar. Han tackade och gick men när vi sedan kom ut fick vi se alla plättarna uppradade på ledstången i trappen.

Dagarna före jul kom en annan luffare på besök, han hade en gammal trasig och lappad kavaj så mor erbjöd honom en av fars avlagda. Men han tackade nej och sade den han hade väckte medlidande och inbringade mer hjälp.

Julgranen köpte min far på torget några dagar före julafton, han var noga med utseendet på den. Var den inte symetrisk eller för vid, sågade han av grenarna, borrade hål i stammen och satte dit dem igen. Jag fick sedan förtroendet att klä den med stearinljus och glitter, samt julsaker som vi tillverkat själva. På julafton var affärerna öppna till kl fyra. Min mor bjöd personalen på kaffe på förmiddagen.

När vi stängt affären samlades familjen till julbord och dopp i grytan samt skinka, sillsallad, lutfisk och gröt. Sedan delades julklapparna ut. De bestod mest av strumpor och tröjor m.m. Min far fick en julklapp från oss alla. Det var ett skrivunderlägg med almanacka. Kvällen avslutades med att far läste julevangeliet ur bibeln. Sedan var det dags att lägga sig för att på juldagsmorgonen gå till julottan i Missionskyrkan.

Far var en duktig yrkesman inom olika områden, men hade svårt att ta betalt för sina arbeten. Därför blev ekonomin lidande, men vi klarade kriserna utan konkurs.

Att min fars sinne för ekonomi saknades förstår man när jag fick i uppdrag att köpa en gammal orgel som en dam hade på vinden och ville bli av med. Orgeln, som i nyskick kostat 60 kr, ville tanten skänka bort bara jag tog hand om den. Jag erbjöd henne 10 kr och hon var överlycklig. När jag kom hem med den frågade min far vad jag betalt för den. ”10 kronor”, sa jag. ”Du är tokig, pojke”, sa min far, ”gå tillbaks och ge henne 10 kr till!”

På fabriken arbetade nu två man, förutom min far. En av dem hette Elner Pettersson, han blev senare slöjdlärare. Den andre hette Kalle Hallgren. Han var en lite annorlunda person, tyst och fåordig, arbetade också sakta. Hans största intresse var bokläsning på fritiden, det sades att han läst bibliotekets alla böcker två gånger. Hans lön var 35 kr i veckan. En gång beställde en person ompolering av ett piano, min far gav ett anbud på 100 kr för arbetet. Kalle jobbade med det i tre veckor och far måste ändå hjälpa honom att få det färdigt.

Kalle tyckte att lönen hos far var för låg och blev erbjuden att börja på Olivers snickerifabrik på Mamre. Han började där, men efter en vecka knackade han på porten och ville återkomma, då arbetstakten vid Olivers var för hög.

Till Hantverksutställningen 1924 byggde far ett självspelande piano och andra instrument. Pianot fick jag förtroendet att demonstrera. Som elvaåring satt jag och låtsades spela stycken av Chopin och Beethoven utantill och verkade vara underbarn ända tills stycket var slut och jag måste byta rulle. Som pris för sina alster fick min far en stor silverbägare av Salasilver och en silvermedalj.

Arbetet på fabriken fortsatte i mindre skala med byggandet av pianon, det blev bara två om året samt ett antal orglar av olika modeller och reparationer av alla sorts instrument, från positiv till piporglar. August åtog sig också pianostämningar i Sala och orterna omkring. När min far inte orkade åka ut på landet och stämma så fick jag utföra jobbet.

1927, när pappa August var över 60 år, tog han körkort för att använda bilen när han åkte ut och stämde pianon. Han hade svårt att backa bilen och jag fick, som 16-åring, följa med och köra då han skulle vända bilen.

1928 KÖPTE JAG EN KAMERA

för 8:50 och började plåta släkt och vänner. I färghandeln fanns kemikalier för framkallning av bilderna, så jag tog en Hermodskurs i foto och började framkalla bilderna själv och inredde ett mörkrum i gårdshuset på Fredsgatan. Vatten var inte indraget så jag fick skölja film och bilder vid pumpen på gården.

Färghandeln blev sedan min huvudsakliga arbetsplats. Där tog vi också emot film för framkallning och kopiering som jag skötte på kvällarna.

KFUM

År 1928 startade KFUM sin verksamhet i Sala. Som en underavdelning till KFUM i Västerås. Rektor Albert Andersson ställde lokal till förfogande i Teknikerskolan det första året. Där samlades medlemmarna en gång i veckan ledda av en KFUMs sekreterare från Västerås, Figge Rolf. Rörelsen, som bygger på kristlig grund, är ett alternativ till Scoutrörelsen. Föreningen ökade snabbt och flera lokala ledare anslöt sig till föreningen. Bland andra bagare Gösta Andersson och Charles Starck. Programmet bestod av kamratlig samvaro och tävlingar både inomhus och utomhus. Bidrag från sponsorer m.fl. gjorde att föreningen efter något år fick möjlighet att hyra en egen lokal. En lägenhet i hörnet av Drottninggatan och Borgmästaregatan på fyra rum och kök. Köket och ett av rummen hyrdes av en dam som fungerade som husmor. I de andra rummen spelades kordong och bordtennis m.m. Vi tillverkade också en del saker som sedan såldes på en basar i församlingssalen.

Sommaren 1931 beslutades att vi, tillsammans med Västerås och Köpings medlemmar skulle cykla runt Vättern. Det var bara jag och två till som anmälde sig, Gunnar Garpe från Västerås och Erik Öhlund från Köping. Ledare var magister Runsten från Västerås och Figge Rolf. När vi blev så få beslöt Runsten att vi skulle ta hans bil i stället. Jag cyklade till Västerås och därifrån startade vi bilfärden. Första stoppet gjordes i Motala, Där tittade vi på radiostationen och klättrade upp i en av masterna som var 110 meter hög. Stegen var placerad utanför. Det tog en halv timme att nå toppen, men var värt besväret. Sedan tältade vi vid Varamobaden.

Nästa dag fortsatte färden och vi gjorde en avstickare upp på Omberg, där gick bilen sönder. Kardanaxeln gick av så vi fick ta bärgning till Ödeshög och det skulle ta två dagar att få den lagad. Vi tältade på en plats intill Vättern och levde campingliv tills bilen blev klar. Sedan fortsatte vi till Jönköping där vi inkvarterades på KFUM:s lokal. På natten vaknade jag för att besöka toaletten. Där satt Figge med en fällkniv och petade sig på låren. Han hade fått fästingar på sig när vi låg i tälten och han mådde inte bra. Vi fortsatte färden mot Hjo och

vidare mot Tiveden och sjön Fagertjärn, där tittade vi på de röda näckrosorna. Då vi blivit försenade av bilskadan var det dags att vända hemåt.

Inom KFUM fanns också olika prestationsmärken att erövra, bl.a. 6-milsmärket, för vilket man skulle vandra sex mil inom 24 timmar, men då ingick också åtta timmars sömn. Vi var fyra grabbar, Gösta Hedlén, Bengt Lindblom, Figge Rolf och jag. Vi hade fått löfte att få övernatta hos en kamrat som bodde i Siggesta, söder om Simtuna. Vi startade en lördagseftermiddag i slutet av september. Efter sju timmars vandring, delvis i mörker kom vi vid tiotiden fram till målet, Siggesta Kvarn, för att efter ett kvällsmål stupa i säng. Nästa dag startade vi, efter att vi bjudits på en stärkande frukost, vår vandring hemåt. Tyvärr hade vädret blivit sämre och vi fick vandra i regn hela dagen.

En av grabbarna, Gösta Hedlén, fick blåsor under fötterna så vi stannade vid en bondgård och plåstrade om honom och fortsatte. När vi hade c:a en mil kvar började Göstas kondition ta slut, så vi besökte ytterligare en bondgård och tiggde vatten och köpte ett halvt kilo bitsocker som han mumsade på och klarade sig hem. Vid tretiden på söndagen var vi åter i Sala och hade klarat vårt 6-milsmärke.

KFUM hade också ett pojklag i fotboll. Ledare för det var Charles Starck, som var mycket intresserad av fotboll. Vi spelade mot andra KFUM lag bl.a. Västerås och Eskilstuna. Jag stod i målet ett par matcher, men byttes senare ut. Övergick till allmän idrott och försökte med olika grenar, bl.a. tresteg, men en gång slog jag ihop knäna så det osade benmjöl. Då var det bara att hoppa på något annat och det blev tennis som passade mig bättre.

I KFUM-s program fanns också lägerliv. År 1930 ordnades ett stort läger i Stockholm, där det var deltagare från hela landet. Vi var 1500 som slog läger vid Älta söder om Stockholm. Vi var då in i staden och tittade på Funkisutställningen som pågick då. Vid vårt besök kom det en regnskur som dränkte hela stan. När vi sedan kom till lägerplatsen var allt genomsurt, även i tälten.

I början av 30-talet fick KFUM sommarhemmet Lars-Olas av byggmästare Anders Diös, som minne av sin avlidne son.

Sommaren 1934 anordnade Salaföreningen en resa till Gotland. Vi var 34 grabbar med ledare som åkte tåg till Stockholm och fortsatte med båt till Gotland, där vi slog läger vid Fridhem, Oskar Bernadottes, semesterhem, som han donerat till KFUM. Föreståndare där var Hugo Cedergren och hans fru, som var dotter till Oskar Bernadotte.

Maten lagade vi själva och kock var Mats Gellbäck med hjälp av kommenderade lägerdeltagare. Sedan badade vi och gjorde andra aktiviteter. En dag var det ovanligt kallt i vattnet så ingen tordes bada, 10 grader. Då lovade vi en av deltagarna, "tjocka Gustav", som slösat bort sina pengar på godis, att han skulle få 10 öre av var och en om han doppade sig. Det gjorde han och tjänade 3:40. Mycket pengar då.

Jag hade just till den här resan köpt en filmkamera och tog min första film av lägret. En dag åkte Mats och jag in till Visby för att ta några filmbilder av stan med sina ruiner och rosor. Vi blev hungriga och besökte Burgmästerska restaurangen. Servitören kom och visade oss menyn som var på franska. Vi pekade på det billigaste som kostade 2:50 och fick buljong med äggula, som vi inte förstod hur vi skulle göra med. Så vi lät äggulan stå kvar i sin kopp och åt upp buljongen, betalade och gick därifrån lika hungriga.

Sedan gick vi till Kruttornets servering, där hade de smörgåsbord för 2 kr, så där kunde vi äta oss mätta.

Efter KFUM-tiden träffade vi andra kompisar och blev ett gäng som höll till på Granudden vid Måns Ols, som var ett pensionat. Där samlades vi, Uno Jorner, Kalle Lundell, Erik Johansson, Allan Hellström m.fl. Vi hade kanoter och båtar och ordnade tävlingar på sjön Långforsen och på land.

Jag minns en sommar då vi ordnade tiokamp i grenarna kanotpaddling, rodd med eka, simning 200 meter, pilkastning, pistolskytte, bollkastning, kägelspel, längdhopp, bordtennis och sist - metning, där vi ställde upp oss på stranden i rad med varsitt metspö. Jag minns att

Kalle fick napp och drog, men tappade firren. Reven fastnade i trädgrenarna och Kalle blev utan fisk.

Kräftskiva på Kullerholmen hörde också till traditionerna. Uno Jorner, som var järnhandlare och pyrotekniker, ordnade fyrverkeri och väckte sommargästerna kring sjön. När vi en gång i mörkret rodde tillbaks till Granudden och ekan stötte mot stenbarriären hoppade första man i land men glömde hålla fast ekan så nästa man hamnade i vattnet och fick idka klädsim i land.

Foto Westling.

Foto Sven Norling.

Fredsgatan 14. Inne på gården vid närmaste porten fanns dassen med fallhöjd från andra våningen. I dörren bortom porten var det tidigare en biljardsalong. Sedan öppnade Torg-Persson affär där istället för att sitta på torget, men han var bara där ett år ungefär. Mellan 1925 och 1929 var Sionförsamlingen där och hade sina sammanträden. Senare startade Rollin begagnade kläder och möbler och kallade det Pettersson & Bendel. Rollin flyttade sedan över till Fredsgatan 21 men hade lagret kvar på den här sidan. Bakom stolpen syns ingången till vår piano- & orgelfabrik. 1929 tog vi upp en dörr vid mittenfönstret bortom ingången.

På bilden till höger från 1929 är dörren på plats.

Det här var en spis inne i vinkeldelen på Fredsgatan 14.
Vi rev ut den och byggde om och där bodde sedan Sten och jag. Foto 1920.

T.v. Fredsgatan 14 år 1929 inne på gården med min mor och far. "Bakom ryggen" på betraktaren/fotografen har man porten ut mot Fredsgatan. T.h. samma vy 1929. Innanför fönstret bakom trädet, höll jag till och framkallade bilder. På alla gårdar fanns det ett vådräd. Foto Sven Norling.

Julafton 1931. Jag har tagit med självutlösare och blix. Min mor, Sten, jag och far.

Stens och mitt rum år 1931.
Bakom draperiet fanns våra sängar som vi fällde ner till kvällen. Foto Sven Norling.

Mina föräldrars sovrum ovanför porten ut mot gatan. Min far hade gjort sängarna redan när vi bodde på Fredsgatan 21. Han var ju snickare och de var väldigt fina med tjocka tagelmadrasser. Men det var mindre utrymme i sovrummet på Fredsgatan 14, så min far byggde om sängarna och delade madrasserna så man kunde vika upp ena halvan och skjuta ihop sängarna dagtid. Vi sålde sängarna på auktion för 125 kr när vi flyttade därifrån 1944. Telefonen hade samma nummer som till färghandeln, nr 177. När det

ringde i affären fick man koppla om till hemmet. Det gjorde man också på kvällarna. Det var två trådar från telegrafen, som också låg i sparbankshuset. Ibland när det blåste blev det kortslutning, så man fick klättra upp på taket och skaka på trådarna för att få isär dem.

När första radioapparaterna i början av 20-talet byggdes i Sala av Ernst Schörling, Monteringsbolaget, så tillverkade min far ytterskalet.

Foto Sven Norling.

1933 INREDDE JAG ETT MÖRKURUM

i en del av rummet i gårdslängan och startade där mitt arbete som fotograf. Jag började med framkallning och kopiering i mörkrummet intill vårt sovrum. Jag använde ett fotogenkök att torka filmerna över, efter att jag spolat dem vid pumpen på gården. Någon ventilation fanns ej i rummet så när lågan på fotogenköket började slockna var det slut på syret och jag måste öppna dörren för att inte kvävas.

Jag köpte en bättre utrustning hos Hasselblads i Stockholm och fick samtidigt praktisera hos dem.

Sedan öppnade vi en fotoavdelning i färghandeln, Norlings Foto. Jag plåtade idrottstävlingar och andra händelser, fick kontakt med tidningarna och blev tidningsfotograf. Bilderna satte jag ut i färghandelns skyltfönster, vilket drog folk dit och blev reklam för firman.

När jag 1933 mönstrade för militärtjänstgöring var det lågkonjunktur i landet så de tog bara ut halva styrkan. Jag blev befriad och kunde fortsätta jobba hemma.

Första tidningsbilden jag tog var från en gångtävling mellan Västerfärnebo och Västerås. Den infördes i Sala Posten.

1933 anordnade Stockholms Tidningen hjälpsändningar till Norrland som de kallade Julklapps-Expressen. Bilden jag tog blev den första för mig i Stockholms Tidningen.

1934 började jag filma salaborna vilket uppskattades då de aldrig sett sig själva på film förut. Att dessa filmer skulle få ett historiskt värde visste jag inte då.

Fredsgatan 14. Från vänster min far August, Stens fru Ellen, min faster Sofi, min mor Eva och en piga som var anställd hos oss. Jag har tagit fotot omkring 1936.

SALALIGAN

1934 tog jag en bild av Tilda Blomkvists nedbrunna stuga i Västerfärnebo. Jag visste inte då att den bilden skulle ingå när Salaligan avslöjades. Sommaren 1936, mördades Strås bankbud Pettersson när han var på väg till Strå med avlöningspengarna.

Mordplatsen vid Strå. Foto Sven Norling.

Nu börjar en intensiv jakt på mördarna och bilen de färdades i. Den återfanns vid Muren, ett ställe efter Kopparbergsvägen, någon mil söder om Sättrabrunn. Bilen stod inkörd i ett skogsparti intill ett grustag. Jag var med och plåtade fyndet.

När Charles Söderström på Sala Allehanda ringde mig på midsommarafton och talade om att Thurneman och Hedström var mördarna. Han ville ha bilder av dem. Jag trodde inte mina öron - grabbarna kände jag mycket väl. Thurneman jobbade tidigare i sin fars herrekipering som gränsade till vår färghandel där jag sett Sigvard dagligen innan han flyttade till Täby. Han var tyst och tillbakadragen och grannarna på Västermalm talade om att han sysslade med tankeöverföring och hypnos. En liten grannflicka gick ofta in till tant Nilsson. Då mamman sedan skulle hämta henne låg flickan och sov, sövd av Sigvard.

Liksom en del andra salabor fick jag reda på att mördarna var på väg till polishuset. Jag rusade dit och fann en massa folk som väntade på att få se mördarna.

När Hedström kom spärrades grindarna så jag kunde inte komma in på gården när bilen kördes in. Jag visste att det fanns en genomgång i rådhuset så jag rusade igenom och hann få en bild av Hedström då han fördes ur bilen och in bakvägen i polishuset. Sedan stannade ytterligare en bil utanför huvudingången med Åke Lindberg, den tredje medlemmen i ligan. Bilden visar hur mycket folk som trängdes och ropade 'Lyncha dem!'. En som stod i folkhopen var ytterligare en ligamedlem, nämligen Herbert Jansson.

Jag var enda fotograf som tog bilder på platsen, rusade hem för att framkalla bilderna, det var midsommarafton och inga tidningar skulle komma ut på midsommardagen. Enda tidning var Helgens Nyheter, som hade en journalist på plats. Han kontaktade mig och ville köpa bilder och jag sålde 4 bilder för 15:- styck, det var gängse pris då för en tidningsbild. Jag fick 60:- och gick hem.

När jag tio minuter senare kom hem, ringde Dagens Nyheter och frågade efter bilder. De skulle nämligen ge ut en extra helgupplaga på grund av händelserna i Sala. De bjöd 500 kr. styck men då skulle de ha ensamrätten på bilderna. Där missade jag 2 000 kr vilket var mycket på den tiden. Grön som jag var hade jag glömt skriva namnet bak på bilderna som

publicerades i flera länder utan min vetskap, så där flög ytterligare pengar sin kos. Dagens Nyheters fotograf Sven Rydén placerade sig några dagar i Sala och lånade mitt mörkrum för sitt arbete.

Sedan följde några hektiska dygn då det gällde att hänga med på vallningarna av Thurneman, vilket i regel hände vid fyratiden på morgonen. Stockholmstidningarna hade journalister som bevakade polisstationen dygnet runt och den som inte hade egna fotografer kontaktade mig vid vallningarna av Thurneman på olika platser, bl a. där flyktbilen hittades och där han gömt rånarkläderna.

Roland Abrahamsson

Karl Herbert Jansson

Bror Hedström

Foto Sven Norling.

Jag minns särskilt en gång då jag var med Stockholms Tidningen ut och plåtade en vallning. När vi kom tillbaka bjöd journalisten på lunch på stadshotellet. När vi börjat äta kallades reportern till telefon. Han kom tillbaka och sade att vi omedelbart måste sticka, så det var bara att låta maten stå och knata iväg. Han hade fått tips om att de sett Tillbergamördaren (ett mord hade också uppdragats i Tillberga under midsommarhelgen) vid en lanthandel i närheten av Tillberga.

Reportrarna som satt vid de andra borden såg att vi försvann och förstod att något stort var på gång, därför sa reportern till killen i receptionen att det hänt en sak i Möklinta. Vi körde norrut på Rådmansgatan men svängde vid Kungsgatan och körde söderut mot Tillberga. När vi kom dit visade det sig att det bara var en fredlig luffare som satt och åt en smörgås. Reportern slog sig i slang med honom och sade till mig att ta ett par bilder.

Fjorton dagar senare kunde man läsa en artikel med bilder i tidningens söndagsbilaga som handlade om luffarens liv. Om de andra reportrarna åkte till Möklinta vet jag inte, men jag fick i alla fall se hur journalister arbetar.

Kontakten med rikspressen gjorde att jag sedan blev anlitad då något av riksintresse hände i stan. En episod jag glömt berätta tidigare var när jag skulle skaffa bilder på Hedström och Thurneman, kom jag att tänka på att Abrahamsson varit kompis med dem, så jag gick till honom på radioverkstaden för att höra om han hade några bilder av kompisarna, vilket han sade sig inte ha. Men jag var envis och undrade om han inte hade någon bild hemma, så vi gick hem till hans kupa på Trädgårdsgatan och han låtsades leta, men resultatet blev noll. Dagen efter så anhölls även han och visade sig vara en av de räste medlemmarna.

I radioverkstaden, som Abrahamsson hade på Fredsgatan 5, fanns ett gårdshus. Den lokalen övertogs sedan av en tidigare arbetskamrat till Abrahamsson i en fotofirma, nämligen Ellen Nyström. Hon drev sedan fotofirma till 1940 då kvarteret revs för nybyggnation. Jag anställde henne som kopist och hon berättade då om fler mystiska saker hon varit med om på sin

tidigare arbetsplats. En morgon då hon kom till jobbet luktade det bolmört så hon måste vädra ut lokalen innan hon kunde börja jobba, kunde inte förstå orsaken. En annan gång låg det 10 självutlösare sammankopplade på ett bord, hon frågade Abrahamsson vad det betydde och fick till svar att han gjort ett experiment på skoj.

Senare skulle det visa sig att det var ett experiment som ligan tänkte använda. Bolmört för att bedöva folk och självutlösarna för att fördröja utlösningen av en sprängladdning vid en planerad kupp i Stockholm.

När nya polishuset byggts inrättades ett polismuseum, där mina bilder visades, då fick även polismuseet i Stockholm vetskap om bilderna som de inte hade haft tillgång till förut, och blev glada att få använda materialet till sitt museum.

Sten (till höger) och jag i färgaffären i sparbankshuset 1930.

Det var mycket kemikalier i lösvikt. Arsenik, salicylsyra, bikarbonat, pottaska, soda, lutpulver bland annat. Så man fick tvätta händerna ofta. 1907 fick min far tillstånd från länsstyrelsen att sälja arsenik. Vi sålde också dricksextrakt till lanthandlare utanför stan. Fruktsalt/samarin i pulver sålde vi i lösvikt för 25 öre hektot. Foto Sven Norling.

FÄRGHANDELN & NORLINGS FOTO

Om jobbet i färghandeln, som bedrevs i Sparbankshuset, finns mycket att berätta. I anslutning till affärslokalen fanns bostad på 1 rum och kök samt tambur och WC. Takhöjden var 4,1 meter.

Affärslokalen uppvärmdes med en stor plåtkamin som eldades med koks, köket var lagerlokal och rummet kontor. Vi hade också ett biträde anställd, Elve Sahlgren. På vintern fick han varje morgon börja dagen med att elda i kaminen. En gång ville det inte brinna, så han hällde i några droppar bensin, med påföljden att det flammade upp en låga som svedde hans ögonbryn. Som tur var hade han kepsen på sig annars hade hela håret försvunnit. På helgerna måste vi elda varje dag för att inte känsliga varor skulle frysa. När det var snöstorm låg det på morgonen en stor snödriva innanför entrédörren.

För att saluföra giftiga och miljöfarliga varor fordrades tillstånd av magistraten. Certifikatet har jag kvar i min ägo. Linolja köptes i 150 litersfat som rullades ner i källaren och försågs med tappkran. Ammoniak, saltsyra och svavelsyra förvarades också där i 60 liters glasdamejanner.

Källaren bestod av en lång gång där hyresgästerna hade sina vedbodar m.m. Någon ström fanns ej, så man fick räkna stegen till sitt utrymme. Jag minns att det var 18 steg till vårat. Väl inne fick man fälla upp en lucka ut mot gatan för att få ljus. I utrymmet bredvid vårat hade vaktmästare Malmberg sin vedbod. En gång då han var där för att hugga ved kom jag ner för att hämta ammoniak. Jag spillde då några extra droppar för ett retas med gubben som svor till och rusade upp i friska luften.

Kvicksilver såldes i lös vikt. Jag kommer särskilt ihåg när jag hällde en droppe kvicksilver på disken och lurade någon att försöka ta upp den. Inte visste man då att kvicksilver var så farligt att handskas med.

När banken år 1929 införde centralvärme i huset blev våra utrymmen i källaren värmecentral och vi fick flytta lagerlokalen till Fredsgatan 14, under pianofabriken. Där förvarade vi bl.a. torra jordfärger i 50 literstunnor. Dessa öppnade vi med att slå av översta tunnbandet, ta bort locket, slå tillbaka tunnbandet och lägga locket löst på.

En gång då jag var där hade en vit katt smugit sig in, troligen för att jaga råttor. Den råkade hoppa upp på en tunna som innehöll torr rödfärg. Locket, som låg löst, vickade till så katten hamnade i tunnan. Det var en syn för ögat att se en faluröd katt smita ut genom dörren.

Kaustiksoda förvarades i en tunna och såldes hektovis i lös vikt. När man öste upp så dammade det så man måste vara snabb och tvätta händerna för att inte få frätskador. I glasburkar som rymde två liter förvarades kryddor, bikarbonat, pottaska, vinsyra, citronsyra m.m. Vi tillverkade också hälsodrycken fruktsalt, samarin, som innehöll bikarbonat, vinsyra, lite brom m.m. Bra medel mot nariga händer var sprit, glycerin och rosenvatten. Kamferliniment mot värk bestod av rovolja och kamfer.

Vi sålde också tapeter som placerades i hyllfack från golv till tak. Takhöjden var 4,1 m. Hyllfacken rymde 25-30 rullar och då vi köpt 50-100 rullar av samma mönster fick vi bära upp resten till lagerlokal på vinden, tre trappor upp. Då sändningen bestod av 25-30 olika mönster så blev det många vändor som tog på krafterna och visar att färghandelsjobbet var jobbigt.

Affärstiderna var måndag - fredag 9-18, lördagar och helgdagsaftnar 9-16, även på julafton. Julskyltningar var något vi lade ner mycket arbete på. Ett år anspelade vi på silvergruvan och gjorde ett bergrum i skyltfönstret på 3 x 3 meter. 'Bergväggarna' målades av en konstnär Philip Melin. I grottan placerades en kista med julklappar. En levande tomte visade sedan upp lämpliga julklappar, men byttes ibland ut av en 'levande björn' som väckte stor uppskattning av åskådarna, som inte förut varit med om levande skyltdockor. Skyltningen blev en sensation och folk trängdes hela kvällen för att få se en skymt av björnen och tomten. Björnkostymen hade vi lånat från Stockholm.

Ett annat år ordnade vi rörligt färgspel genom att tillverka en strömbrytare av ett roterande hjul klätt med metallbitar som tände och släckte olika färgade lampor. Hjulet drevs av en liten motor. Ett år hade vi tänkt dela ut reklamballonger som skulle sväva över folket på gatan med så lite gas att de inte steg upp. Vi lånade positivhalare Forlinis gasblandare och experimenterade med olika blandningar tills vi kom fram till en som var lagom stark. På söndagen då vi skulle blanda till gasen tog vi till för stor sats och gasbehållaren började skaka där den stod i en vattenbalja. Ingen vågade gå in och öppna gasventilen, utan vi väntade på smällen, som också kom och behållaren spräcktes, med följd att den explosiva blandningen spreds i rummet och förstörde väggar och gardiner som frättes sönder.

Själv jobbade jag i slutet på 1930-talet delvis på fabriken men också i färghandeln som mer och mer intresserade mig. Sjukdomen tärde far och 1938 lades verksamheten ned. Maskiner och verktyg såldes och lokalen blev tapetserarverkstad.

Färghandeln övertog min bror Sten. Jag startade fotofirman Norlings Foto i samma lokal som färghandeln. Butiksloken på Fredsgatan hyrdes ut till Röda Korset som möteslokal.

August blev allt sämre och sköttes i hemmet av Eva tills han avled den 19 juli 1940.

Mamma bodde kvar i lägenheten, men drabbades flera gånger av astmaanfall. Vi hade en lokaltелефон mellan oss så jag kunde hjälpa henne om nätterna då hon fick ett anfall.

År 1939 tog jag körkort efter att ha kört en kompis bil till gruvan och tillbaks samt en halvtimmes körlektion hos en körskollärare. Någon bil hade jag inte råd att köpa förrän långt senare.

En bild 1940 i färghandeln. Då hade jag startat med lite foto och framkallade filmer. Fotodelen blev större och större och färghandeln mindre och mindre. Foto Sven Norling.

Fotorörelsen ökade och jag anställde en kopist, fröken Ellen Nyström, som tidigare haft ett fotolabb men måste upphöra med det då fastigheten hon hyrde i revs för nybygge.

Min bror Sten blev inkallad. För att lättare sköta både färghandeln och fotoaffären flyttade jag laboratoriet till bankhuset och inredde ett modernare labb.

Mamma fick svårare astmaanfall och lades in på långvårdssjukhuset vid lasarettet, blev bättre och kom hem igen en tid, men astmaanfallen fortsatte och hon fördes sedan till långvården i Västerås. I ambulansen sade hon, det här är min sista färd, men även denna gång hade hon fel, ty efter ett år på sjukhuset blev hon bättre och flyttade hem igen.

Fredsgatan 14 på gården. Bo Viktor Norling på bordet framför min mor. Min far längst till höger.
Foto Sven Norling.

HÖSTEN 1940

träffade jag Eva Herrlin hos en kompis. Vi besökte idrottsmässan och roade oss. När det senare var dags att gå hem hade hon smitit med en annan kille, så jag fick gå hem ensam med hennes paraply under armen.

Tack vare panten träffade jag henne åter och sedan såg jag till att hon inte kunde smita igen. Vi blev ett par och förlovade oss 1941 och gifte oss annandag pingst 1944 i Kristina kyrka. Vigsselförrättare var kyrkoherde Kebbon och organist var Evas svåger, kantor Nils Ling.

Bröllopsmiddagen hölls på Lindströms Festvåning med ett 20-tal gäster. Vi bosatte oss i min lya på Fredsgatan, som jag inrett med pentry i stället för mörkrum. Vi bodde där ett år. När Eva sedan blev med barn var det dags att skaffa en bättre lägenhet.

Vi hyrde då en modern lägenhet i Diös hus på Jakobsdal. Den kostade 100 kr i månaden och min bror trodde inte vi skulle klara utgiften, men han hade fel.

På kvällen den 21 augusti 1945 fick Eva svåra värkar så vi åkte till BB utan att fråga. Om vi ringt hade Eva inte fått komma då det var fullt, men de måste ta emot henne då det var akut. Tidigt på natten kom så Lars-Olof till världen och Eva fick ligga i korridoren för det fanns ingen plats.

Mamma sökte och fick en lägenhet i Lundinska stiftelsen. Huset på Fredsgatan såldes 1944 till skomakare Hedkvist som flyttade sin skomakarverkstad dit. 1963 köpte Thurits huset som revs och blev parkeringsplats till EPA och Hedkvist flyttade till Kungsgatan.

Fredsgatan 14. Foto Sven Norling.

Under vår tid på Jakobsdal fick vi nya grannar i slutet av 40-talet, Ernst och Svea Pettersson, som flyttat från Köping till Sala för att överta Nyströms Garnbod. Vi blev goda vänner och umgicks mycket då vi hade pojkar i samma ålder.

När Ernst skulle överta garnboden behövde han ett lån och som garanter skrev Dag Eriksson, platschef hos Diös, och jag på lånet.

1948 blev Eva med barn igen, liksom grannfrun Svea, och i mars 1949 föddes Richard och Hans med några dagars mellanrum.

Vår son döptes till Richard för att det skulle höras bättre när Eva ropade efter honom. Orsaken till det var att Lars-Olof aldrig kom när hon ropade, om han hörde eller inte, vet vi ej. Han var en livlig krabat som klättrade på möbler och cyklar innan han kunde gå. Richard blev däremot en stillsam yngling som var mer lättfostrad, åtminstone i unga år.

Svea hade en äldre syster, Sara, som var sjuksköterska på lasarettet och var känd för sin hårda disciplin. Men vi kom bra överens med henne och hon hjälpte både oss och Evas pappa vid sjukbesök.

1950 flyttade Ernst och Svea till en större lägenhet på Bovingatan. Även vi behövde större lägenhet så jag kontaktade Diös och tingade på en lägenhet i huset och blev lovad en så fort någon flyttade. Så blev en lägenhet ledig, men då visade det sig att den blivit lovad för Maskinfabriken. I samma veva hade Sveas syster Sara fått giftastankar och hyrde en lägenhet på Bergenstjernas väg. Tyvärr blev det inget äktenskap så lägenheten blev ledig och Sara överlät den på oss.

BERGENSTJÄRNAS VÄG 12

Huset byggdes 1944 av John Anderssons byggnadsfirma på uppdrag av polis Åhlander som kollade noga att det inte blev något fuskbygge.

Vi flyttade in 1951 i en lägenhet på tre rum och kök. Åhlander anlade en magnifik trädgård med mycket blomrabatter. På vintern var lägenheterna kalla då han snålade på värmen och släckte eldningspannan på natten. En gång blev det stopp i avloppet och översvämning i källaren. Då stoppet låg i gatan fick stans personal ta hand om saneringen och spola rent. Åhlander nöjde sig inte med resultatet förrän jobbarna skurat hela källaren med rotborste.

Han var väl inte guds bästa barn och hade lite fuffens för sig så äktenskapet brast och fru Åhlander övertog huset, men flyttade till Virsbo. In i deras lägenhet flyttade musikdirektör Jansson. Skötseln av eldningen överläts åt en granne, polis Roos, som eldade på samma snåla vis.

Jag sade åt honom att jag kunde sköta pannan så han slapp. Till saken hör att det var oljeransonering så man måste spara på oljan. Jag tittade på oljemätaren och lät pannan gå dygnet runt så vi fick mera värme i lägenheterna. Musikdirektör Jansson, som bodde under oss ringde och var ängslig vi skulle bli utan värme, men jag såg att det gick mindre olja åt när pannan höll samma temperatur dygnet runt.

När vi flyttat till Bergenstiernas väg fick Lars-Olof och Richard nya lekkamrater. Jag minns att Lars-Olof som var äldst bland kamraterna, ställde upp dem på rad och pekade på var och en och frågade, vad de hette, vilket bekräftar att han redan då visade sina ledaregenskaper.

De var bl.a. Birgitta och Kerstin Jansson, bröderna Lundin m.fl. I lägenheten bredvid vår, som var på fyra rum och kök, bodde ingenjör Sundholm, anställd vid Strå. Även han skilde sig och gifte om sig med en ungersk baronessa, som kommit till Sverige som flyktingbarn under första världskriget. Cary, som hon hette i förnamn var anställd som arkivarie i Sala Stads arkiv. Hemma i lägenheten verkade hon lida av städfobi.

Sundholms ville ha en mindre lägenhet och vi behövde en större, så vi beslöt att byta. Då inredningen i köken var lika kom jag på den geniala idén att byta hela lådorna med innehåll för att slippa deras. Sundholm var storrökare så jag måste tapetsera om lägenheten.

Efter ett par år drabbades ingenjör Sundholm av strupcancer och avled. Cary fortsatte på sitt arbete till pensioneringen. Hon var också av ekonomisk natur. Någon TV skaffade hon aldrig och kylskåpet använde hon aldrig på vintern. När hon köpte en back lättöl plockade hon flaskorna i sin shoppingvagn för att slippa betala för dricksbacken. Under flera år reste hon varje sommar till Ungern för att hälsa på sina släktingar. Jansson flyttade till Göteborg och huset såldes till ombudsman Edvin Hellblom som flyttade in.

Lägenheterna behövde nya tapeter, men Hellblom ville inte bekosta reparationen så jag erbjöd honom att själv rusta, om han bekostade tapeterna och inte höjde hyran. Så blev det.

Att familjen Hellblom var ekonomisk visar följande: När Eva bytte jord på blommorna bad fru Hellblom om att få den gamla jorden. När gångjärnen i vårt toalettlock rostat sönder och trälocket spruckit bad jag få ett nytt. Hellblom tog då sitt eget gamla lock och målade om det och trodde jag skulle godta det. Bara ett par exempel på deras ekonomiska läggning.

Norlings Foto 1951.

FÄRGHANDELN

minskade i omsättning och fotoavdelningen ökade, så min bror beslöt att sälja färghandeln. Han fick en spekulant från Grums, Lennart Hallberg, som flyttade affären till Fredsgatan. Fotoavdelningen blev kvar på samma plats och byggdes om till fotoaffär och min bror blev medarbetare i firman.

ÅR 1951

blev jag tillfrågad och antagen som Frimurare efter rekommendation av bankkamrerarna Erik Cederberg och Karl-Axel Lindroth. Även vännerna Ernst Pettersson och Uno Jorner blev medlemmar i Sala Frimurareförening. Någon Frimurarloge fanns inte i Sala, de första sex graderna tog jag i Gävle och de fyra sista i stamhuset i Stockholm. Under några år tjänstgjorde jag som ceremonimästare vid möten och högtidsfester. Som Frimurarbroder blev jag du och bror med företagschefer, doktorer, polischefer m.fl. som var nyttigt för mig och min firma. En gång på 60-talet hyrde jag ut en filmprojektor till en person som jobbade på bryggeriets nederlag som utkörare. Han flyttade till Västerås och tog med sig projektorn. Jag fick ingen kontakt med honom så jag pratade med "klagare" Harry Engström som jag umgicks med. Han bad en polis hämta den när de hade något ärende till Västerås. Och efter någon dag fick jag tillbaks projektorn.

Julen 1952. Då bodde min mor i Lundinska stiftelsen, så fotot är därifrån. Birger skickade julklappar från Amerika. Vi samlades och delade ut paketen. Från vänster Ellen, Stens fru, Bo Viktor, min bror Sten och lite skymd min fru Eva. Min son Rickard, sedan är jag osäker på flickan – kan vara en dotter till hemvårdarinnan Fanny som skötte min mor. Jag tror det är Fanny som står framför min fru. Min mor Eva i mitten och sedan Lars-Olof till höger. Längst fram min brorson Stig. Jag har tagit kortet.

Bo Viktor Norling i maj 2018: Flickan, som Sven var osäker på, är min syster Vivianne Norling, gift Lindberg.

När mor Eva blev sämre i sin sjukdom begärde jag utträde ur Frimurarna vilket inte beviljades, utan jag fick stå kvar som vilande medlem. Senare har min begäran villfarits.

När mamma i mars 1952 skulle fylla 80 år ville Birger komma hem och gratulera henne. Han tog ett lån av sin chef på pianofabriken och fick ledigt i 14 dagar. Det blev ett kärt möte både för mamma och oss, då vi inte setts på 30 år. Vid uppvaktningen i hemmet på Lundinska kom också några medlemmar från missionsförsamlingen med pastorn i täten. I sitt tal chockade pastorn de närvarande med att inleda med orden ”Det är inte lätt att hitta orden när man uppvaktar en person som går på gravens bredd”. Vad han sade mer uppfattade vi inte, så chockade var vi. Pastorn slutade senare sina dagar långt före mamma, trots att han var av senare generation.

Även mammas bröder Karl och Erik kom och gratulerade. På eftermiddagen samlades vi för middag hos oss, vilket finns bevarat på film.

Gården Fredsgatan 14. Foto Sven Norling.

Gården Fredsgatan 14. Längst bort till höger på nedersta bilden hade jag mitt mörkrum för framkallning. Första fönstret till höger var till Stens och mitt rum. Jag har tagit foto på 1950-talet, när skomakare Gösta Hedqvist ägde fastigheten och hade verkstad till höger och butik mot gatan.

Sven, Eva, Lars-Olof och Richard.

1954

köpte jag min första bil, en Fiat 1100. Det var ont om bilar efter kriget då fabrikationen stått stilla i flera år. Jag fick vänta flera månader och fick inte välja färg, så vi fick en grön. Bilköpet var en stor händelse i familjen och släkten. Jag minns första provturen då alla skulle åka med, vi var nio personer - fyra stora och fem små i en liten Fiat.

Första semesterresan gick via Kristinehamn, där vi hälsade på mina kusiner, till Grundsund på Västkusten där vi hyrt en stuga.

1956

gästades vi åter av min bror Birger och hans fru Elsa som stannade i tre veckor och besökte släktingar och vänner runt om i Sverige. Birger hyrde en bil och besökte Elsas släktingar i Skåne och Falkenberg. Sedan gjorde vi en resa till Värmland för att besöka kusinerna och Bingers goda vänner i Fagerås som flyttat hem till Sverige efter depressionsåren i USA. Jag minns att när jag klev ur bilen och en av vännerna fick se mig, så sa han "Hej, Birger", och kramade om mig i stället!

Den gamla Fiaten började bli rostig så det var dags att byta bil. Vi åkte till Västerås och besökte en bilfirma där vi hittade en Volvo Amazon som bara gått 4 000 mil och kostade 8 000:-. Jag frågade om de ville ta den gamla Fiaten i byte. De tittade under den och sade att de inte ville ha den gratis, så det var bara att ta hem den igen. Jag sålde den sedan för 200 kr och den som köpte den åkte sedan ett helt år med den.

Mamma flyttade från Lundinska stiftelsen till Ekebygården, där hon tillbringade sina sista år innan hon avled 1966. På sommaren kom Elsa och Birger hem på besök så vi kunde ha bouppteckning.

1962

startade ABF en kurs i filmning som jag ledde i en lokal på Kungsgatan 7. Deltagare var bl.a. Harry Engström och polischefen.

Då spelade vi in en film om ett inbrott där kursdeltagarna fick agera skådespelare. Den blev dramatisk tack vare polisbilar och poliser i uniform.

NÄR JAG I SEPTEMBER 1963

skulle fylla 50 år beslöt vi att rymma fältet och flög till Österrike en vecka, flyget gick från Bromma till Bulltofta utanför Malmö, där fick vi byta plan och fortsätta till Klagenfurt. Pilot på resan var ingen mindre än von Rosen, känd flygare som genom Röda Korset räddat många flyktingar. Från Österrike gjorde vi utflykter till Venedig i Italien och Bled i Jugoslavien med hisnande bussturer på branta alpvägar som hade en lutning på 34 grader.

FOTORÖRELSEN EXPANDERADE

och krävde mer rörelsekapital. Jag råddes att skaffa en checkkredit. När jag senare kom med den till banken fick de en mindre chock, då den ena garanten var Viktor Hasselblad, då Sveriges störste inkomsttagare.

År 1971 utökades personalen med fotograf Uno VernerSSon som tidigare innehaft Tejnes ateljé.

I januari 1972 avled min bror Sten i hjärtinfarkt och jag fick själv ta hand om bokföring och kontorsarbetet i firman.

NÄR JAG SKULLE FYLLA 60 ÅR

i september 1973 beslöt vi att åka till USA och hälsa på Birger och hans familj. När han fick höra det trodde han inte det var sant och funderade hur vi skulle klara resan. Vi skrev och talade om vilket flygbolag vi åkte med och ankomsttider m.m.

Birger kollade noga flygbolagen om vi verkligen var med. Vi skulle byta plan i New York. Han ringde SAS och ordnade så bagaget togs direkt till Washington och vi slapp tulla. Ringde sedan inrikesflyget och frågade om vi var med. När vi kom fram till Dallasflygplatsen fanns ingen Birger där. Jag ringde hem till Birger, men fick inget svar så paniken närmade sig.

Fick syn på en av mina väskor på en bagagevagn, följde killen till vår terminal och visade passet och försökte förklara situationen. De svarade då att han skulle komma om en timme. Då kom nästan hela släkten. Förseningen berodde på att de åkt till fel flygplats. Sedan följde tre veckors upplevelser av skilda slag.

Först att få träffa farbror Viktor som vi inte sett sedan 1932 och kusinerna som vi aldrig träffat. Sedan, besök i Vita Huset, Capitolium, Smithsonian Katedralen, där vi bevistade en minnesstund över vår avlidne kung och fick träffa Sveriges ambassadör.

Militärparad i Pentagon, Arlington kyrkogården, Kennedys grav m.m. Vi företog också en bussresa på bergskedjan Appalacherna och en bilresa till Philadelphia och New York, där vi besökte Radio City Music Hall med operetten Teaterbåten, med en balett på 50 personer.

Vi besökte även operahuset Metropolitan. På hemvägen stannade vi till vid Delaware, där svenskarna landsteg 1638, och besökte minnesplatsen med kyrkan och minnesstenen, där svenska flaggan hängde på halv stång på grund av kungens död.

Jag hade också, genom Hasselblads, fått inbjudningskort att besöka Kodaks fabriker i Detroit. Tyvärr räckte inte tiden till för detta besök.

1974 var också ett märkesår. Då gifte sig både Lars-Olof och Richard, med endast en månads mellanrum.

Natten till den 13 december 1978 skedde ett inbrott i fotoaffären och de stal kameror och fotomaterial för 75 000 kr. Ett par månader tidigare hade jag tyvärr skrivit om min försäkring och höjt självrisken från 1 000 kr till 5 000 kr för att minska premien. Det blev bråttom att skaffa fram nya varor då julförsäljningen redan börjat. Några förövare hittade inte polisen, och brottet blev ouppklarat.

1979 beslöt Uno Vernersson att överta en fotoateljé i Uppsala. Då tyckte jag att det var dags att sälja rörelsen och bad en förmedlare att annonsera efter en spekulant i någon Stockholmstidning. Han struntade i det då han hade en spekulant i Sala, men han satte i alla fall ut en annons i Sala Allehanda.

Där fick Sture Lifh se den på biblioteket i Falun och kontaktade mig, då han var intresserad av att överta rörelsen. Vi gjorde själva upp affären och bad förmedlaren skriva ett kontrakt.

När vi fick se det insåg vi att han inte var kapabel att sälja en fotorörelse, utan vi skrev själva ett nytt kontrakt. Affären gjordes upp. Sedan kom förmedlaren med en räkning på 10 000 kr. Jag protesterade då han inte klarat uppdraget och fick då pruta 1 000 kr.

Som pensionär fortsätter jag att arbeta med släktforskning och gammalt bildmaterial för dokumentation. Till det hör också redigering av mina gamla filmer som jag överfört på video och gjort ett 15-tal kortfilmer över händelser i Sala, som nu finns på biblioteket och i Sala kommunarkiv.

FREDSGATAN 1 - 53

Sammanställning av övriga delar av Fredsgatan från Svens dokument:
Fredsgatan, Nostalgivandring på Fredsgatan, Några minnen om bröderna Norlings ungdom, Minnesbilder från barnaåren, Mina memoarer och August Norling, samt Svens kommentarer vid studiecirkeln om Salas Caféer den 28 oktober 2009 och samtal om Fredsgatan den 5 december 2013:

Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 1

Arpiska gården låg i den så kallade Gropen. Marken sluttade ner mot Lillån, därav namnet.

Huset ägdes från 1906 av regementsläkaren J.G. Arpi. Tomten sträcker sig till Brunnsgatan. Lilla huset på tomten var under Arpis tid tjänstebostad för gårdsfolket. I ett av uthusen fanns en stor mangel som hyrdes av Alma Hellström. Hon drev Lilla Hotellet på Rådmansgatan. Mangeln fick vi hyra av henne för 25 öre i timmen, när vi hade stortvätt. Jag minns att jag följde med tvättgummorna för att dra veven.

Efter Arpis död 1917 blev huset bostad för flera familjer och på bottenvåningen i stora huset låg Broman & Anderssons matsalar som senare flyttades till Drottninggatan.

I början av 1930-talet startade tysken Hans Link konditori i bottenplanet. Han var känd för sina goda wienerbröd.

En gång när vi var unga och skulle festa lite grand, Mats Gellbäck och jag, gick vi till Links konditori. Vi beställde kaffe och var sin Örn-cigarr. Vi drack vårt kaffe och skulle sedan röka en stund. Sedan när vi skulle gå ut – det var ju första gången vi rökte cigarr – så snurra det bara i huvu't. Det gick bara runt, runt. Så det fick vi sluta med.

Link flyttade senare till Stockholm och blev under kriget tysk spion och hamnade i fängelse.

Gropen höjdes upp med fyllningsmassa när man rev Arpiska gården och HSB byggde nya huset Lillåstrand på området.

Foto Herman Johansson, 1920-talet.

Fisktorget (numera Fiskartorget) fick sitt namn för att fisken på somrarna såldes bakom gamla brandstationen som låg på nordvästra sidan av torget vid Lillån. På vintrarna var torget försäljningsplats för vedforor, men ovan är det någon slags vintermarknad. När busstrafiken började på 1920-talet ändrades namnet till Busstorget och första busstationen inreddes i Diöshuset med gaveln mot torget och föreståndaren hette Kihlgren.

Fredsgatan 2, 1963. Foto Sven Norling.

Fredsgatan 2, 1963. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 2

Anders Diös köpte huset på 1920-talet och öppnade sitt första byggnadskontor i hörnet på bottenvåningen. På andra våningen bodde min pianolärarinna fröken Isaksson.

När Diös 1928 flyttade sitt kontor till Uppsala öppnade Boström sin radiofirma i lokalerna. På norra delen av tomten uppförde Shell sin första bensinmack som förestods av Sven Dahlgren. Shellmacken flyttades omkring 1925 längre västerut i kvarteret och Diös byggde två bostads- och affärshus på tomten.

Huset mot Fredsgatan innehöll två affärslokaler och bostäder på övre botten. Affärslokalerna hyrdes först av Törnbloms (Törnblads?) däckfirma, sedan av frisörfirman Eriksson & Angryd. Det andra huset innehöll en affärslokal i gaveln mot torget vilken blev första busstationen. Till den lokalen flyttade sedan Folke Eriksson sin frisersalong sedan de delat på firman och Angryd öppnade damfrisering i gamla lokalerna.

Konstnären Folke Östlund bodde ett tag på övervåningen. Nu är platsen parkering.

FREDSGATAN 3

Huset ägdes av smeden Schröder som hade sin smedja på gården. Bilden av Schröder med fru är lånad ur Jakob Lundbergs bok, *Minnen från gamla Sala*.

FREDSGATAN 4

Huset på södra sidan av Kungsgatan ägdes av kakelugnsmakare Lundgren och övertogs av mågen Forsell. Fastigheten köptes på 1960-talet av skomakare Hedkvist. I huset fanns också Ost-Everts speceriaffär som sedan övertogs av Carlbom. När den upphörde öppnades en tygaffär i lokalen.

Sigfrid 'Sigge' Jansson och Greta Karlsson. I bakgrunden Links Konditori. Fotot från omkring 1930.

FREDSGATAN 5

Där hade självlärde frisören Sigfrid Johansson sin rakstuga på norra sidan om porten. Han anställde i början av 30-talet Ellen Andersson från Stockholm, som var utbildad frisör. Hon gifte sig 1934 med min bror Sten och bytte sedan arbetsplats och anställdes vid EAS herrfrisering. På södra sidan om porten öppnades också stadens första BP-mack.

I en gårdslänga på tomten startade Roland Abrahamsson en radioverkstad som upphörde då Sala-ligan avslöjades 1936. Ellen Nyström övertog lokalen och öppnade en fotobutik men den upphörde 1940 då HSB fortsatte sanera kvarteret.

FREDSGATAN 6

Lilla Hotellet hade sina resanderum på denna sidan av tomten, som sträckte sig genom kvarteret till Rådmansgatan och med ingång från Rådmansgatan. Hotellets källarmästare var i början av 1900-talet Evald Johansson, far till "Gubben Elis" känd Salabo. Senare ägdes hotellet av familjen Norström innan det övertogs av Alma Hellström, en amper kvinna som beskrivits av skådespelaren Bertil Norström.

FREDSGATAN 7

Ägdes i början av seklet av Axel Ågrens Gelbgjuteri som senare flyttade till Trädgårdsgatan och blev Ågrens Rör.

August Sahlin blev ny ägare till huset på 1920-talet och handlade bl.a. med skrot och öppnade även ett café. Han var en flitig auktionsbesökare och köpte ofta saker som ingen annan ville ha. När August fick frågan vad han skulle använda allt skräp till svarade han "Jag skall väl också ha auktion någon gång och då kanske sakerna har stigit i värde".

När caféet upphörde hyrdes lokalen 1941 av J.W. Jonssons Eftr. Skor och Läder. Huset såldes på 40-talet till HSB för nybyggnation.

Fredsgatan 8. Kö vid Olssons fiskaffär 1943. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 8

Huset ägdes i början av 1900-talet av åkare Andersson som hade sitt stall på gården och drev sitt åkeri med en hästkraft. Han hade två döttrar, Elsa var sömmerska och Linnéa modist, anställd vid Dahléns Hatt & Mössaffär i Sparbankshuset.

År 1939 såldes fastigheten till fiskhandlare Olsson, som flyttade hit sin fiskaffär från Kungsgatan. Åkare Anderssons dotter Elsa flyttade då snett över gatan till Fredsgatan 17.

Fiskhandlare Olsson var liten och vek och hade en fru som var dubbelt så stor som honom. Det berättas i en sketch om henne, i en revy från Folkets Park, där man gärna tog upp historier av lokal karaktär. Två gubbar sitter och pratar om personer i Sala och den ena säger till den andra:

- Vet du vad fiskhandlare Olssons fru väger?
- Nej.
- Hon väger fisk!

Efter Olssons död köptes huset av byggmästare Bäckman som hade sitt kontor där.

Olssons Fiskaffär. Foto Sven Norling.

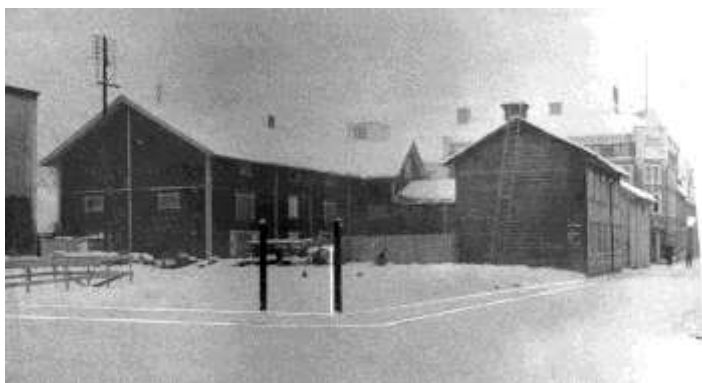

Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 9

Ett litet hus i hörnet vid Kungsgatan som tidigare varit krog. Där hade fiskhandlare Olsson sin fiskaffär till 1939 då han flyttade sin affär till Fredsgatan 8. HSB köpte hela kvarteret för att bygga affärs- & bostadshus.

FREDSGATAN 10

Tomten innehöll järnhandlare Pelle Jonssons kollager och stall för hästen Svarten. Den sköttes av Ekblom som bodde på andra sidan gatan i det gamla bergsmanshuset Fredsgatan 17, vilket ägdes av bergsman Carl Nordin. Där bodde också strykerskan Emma Kullberg som stärkte och strök herrarnas manschetter och 'fadermördare'. Efter hennes död flyttade sömmerskan Elsa Andersson in i lägenheten.

Fredsgatan från Kungsgatan.

Fredsgatan 11 till vänster revs 1949 varpå Riksbyggen uppförde sitt hyreshus.

Hörnet Kungsgatan-Fredsgatan med 'Gula kliniken'. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 11

Hörnhuset kallades "Gula kliniken". Orsaken till öknamnet var att en dam som kallades Klementa bodde där och hade herrmottagning. Huset innehöll bl.a. en mjölkaffär och skräddare Wallmans skrädderi. Huset köptes på 40-talet av Riksbyggen som också ville sanera staden. De rev huset och uppförde ett affärs- & bostadshus. Hörnlokalen hyrdes först av Kooperativa, sedan övertog Boströms Radiofirma, Rollins Möbler och Rudans Zoo, i nämnd ordning, lokalen. Den andra lokalen hyrdes av Roland Olsson som öppnade urmakeri.

FREDSGATAN 12

Klädeshandlare Örns gårdshustomt sträckte sig genom kvarteret till Rådmansgatan,

Fredsgatan 13. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 13

Huset tillhörde åkare Lundholm som hade sitt åkeri på gården. En av hyresgästerna var typograf Dick Söderkvist som senare köpte ett hus på Vallagatan 8. Lundholm flyttade sitt åkeri till Kungsgatan 2.

Fredsgatan 15. Foto Sven Norling.

Bokbindare Hedman.

Bokbindare A Bengtsson. Foto Sven Norling.

Bokbindare Georg Jansson. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 15

Gården ägdes i början av 1900-talet av bokbindare Hedman som hade sitt bokbinderi i gårdshuset. I huset fanns också en bagerilokal, Gunhilds bageri, dit jag varje morgon fick gå och köpa nybakade fransbröd till frukost. Bageriet övertogs sedan av taxiägare Bobergs fru. Efter henne övertog Ruth Jansvik rörelsen 1954 och drev den till 1964 då den upphörde.

Bokbinderiet övertogs av bokbindare A. Bengtsson. Efter hans död övertog bokbindare Georg Jansson bokbinderiet. När han flyttat till Stamparen användes lokalen av Sten-Ove Nyström som reklamateljé.

FREDSGATAN 16

En större hyresfastighet med två små affärer. I huset fanns sju lägenheter, varav fyra i gårdshuset, som beboddes av familjerna Hultström med sonen Erland som var målare och fotbollsspelare i IF Norden. Hultström skadades i en fotbollsmatch så svårt att han måste operera bort en njure.

Fru Carlsson flyttade in 1928 med fyra barn, Zide, Mats, Meta och Febe. Zide blev konditor och övertog ett café på Borgmästaregatan, Mats blev tapetserare. Bröderna bytte sedan namn till Gellbäck. Mats blev min ungdomskompis och vi tillbringade vår fritid i KFUM. Där bodde också familjen Lindén, typograf, med sonen Erik 'Lotta' Lindén som också var typograf på Sala Posten och fotbollsspelare i IF Norden.

I huset mot gatan bodde tegelbruksarbetare Jenséns familj, samt familjen Ljungström som hade två söner och två döttrar vilka jobbade som städerskor vid SGGJ. Den äldsta också aktiv i Frälsningsarmén.

Bottenvåningens ena lokal inrymde genom åren olika verksamheter. Först var det biljardlokal, 1920 blev den samlingslokal för Sionförsamlingen, en utbrytargrupp från Pingströrelsen efter en schism, men de återförenades efter ett par år. Sedan hyrde Torg-Persson lokalen något år innan Möbelkompaniet övertog och det blev lagerlokal.

Bokbindare Nyberg.

Den andra lokalen, på andra sidan porten mot gatan, som också bestod av bostad, hyrdes av bokbindare Nyberg. Rummet över porten på Fredsgatan 14 hyrdes av fröken Sandström som jobbade på Manufakturen vid torget. Hon gifte sig sedan med bokbindare Nyberg. Han flyttade sedan till Brunnsgatan med sitt bokbinderi och lokalen övertogs av Auktionskompaniet Rollin & Co. De kallade sig Pettersson & Bendel och sålde begagnade saker. Rollin övertog rörelsen och sålde enklare trämöbler som han målat själv. Försäljningen ökade och han bytte namn till Möbelkompaniet. När huset Fredsgatan 21 blev till salu köpte han det och byggde om huset till ett möbelvaruhus och flyttade in. Han köpte också Fredsgatan 19, byggde om och utökade rörelsen.

Fredsgatan 17. Foto Sven Norling.

Fredsgatan 17. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 17

En bergsmansgård som i slutet av 1800-talet ägdes av bergsmannen Carl Nordin som hade stall och uthus på andra sidan av gatan. Mina minnen från början av 1900-talet är personerna som bodde där: Ekblom som skötte hästtransporterna åt Pelle Jonssons järnaffär, strykerskan Emma Kullberg som bl.a. strök skjortorna och stärkkragarna åt min far. Omkring 1940 flyttade Elsa Andersson (dotter till åkare Andersson på samma gata) in och öppnade syateljé.

Fredsgatan 18. Bakgården till Pelle Jonssons Järnaffär. Bilden visar uthuset. Den utsirade dörren med klinkan leder till gårdens utedass, en trappa upp. Fritt fall till nedervåningen. Ett av de sista utedassen i centrala Sala. Det timrade huset fanns kvar sedan Pelle Jonsson byggde hörnhuset men det blev senare kollager här.

Inspelning av filmen *Mästerdetektiven Blomkvist* 1947. Scenen är utanför Pelle Jonssons Järnhandel, Bergsmansgatan 3. Konstapeln är Sigge Fürst. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 18

Pelle Jonssons järnaffär med ingång från Bergsmansgatan och lagerlokal mot Fredsgatan. När järnaffären upphörde delades lokalerna och Bibbis Blommor hyrde den mot Fredsgatan. Den mot Bergsmansgatan hyrdes av Försäkringskassan.

Hörnet Bergsmansgatan – Fredsgatan. Mitt i bilden syns skylten för Bibbis Blommor. Foto Sven Norling.

Fredsgatan 19.

FREDSGATAN 19

Snickare Viktor Johansson köpte huset omkring 1915 och flyttade sin verksamhet från Rådmansgatan. Han tillverkade likkistor i sin verkstad som låg på gården. Dessa såldes i affärslokalen mot gatan. Viktor var också en av de första medlemmarna i Sala skyttegille. Efter hans död övertog rörmokare Åkerblom huset och startade rörmokeri. När han slutade övertog möbelhandlare Rollin fastigheten och utökade sin rörelse.

FREDSGATAN 20

Sparbankshuset med ”kilogram” Eklunds speceriaffär i hörnet. Han kallades så för att han alltid sade kilogram i stället för kilo. Han hade en dotter som kallades Lillan, jämnårig med mig. En gång när jag köpt en påse karameller och bjöd kamraterna på, så nobbade Lillan för karamellerna dög inte. Hon var väl bortskämd med godare saker. Vi blev senare släkt när hon gifte sig med min svåger Martin Herrlin.

Bredvid porten i sparbankshuset fanns en liten lägenhet som på 1920-talet hyrdes av familjen Hammarström. När Salaligan avslöjades 1936 blev Thurnemans föräldrar Adolf Nilsson med fru och dotter Britta hemlösa, de fick då hyra lägenheten.

Fredsgatan 21.

Idag har huset adress Fredsgatan 24. Foto 2010 Johnny Ekman.

FREDSGATAN 22

En av stadens äldre fastigheter som bevarat sitt utseende. Det ägdes i början av 1900-talet av tobakshandlare Engström. Mot Fredsgatan fanns en liten affärslokal som innehades av läderhandlare Högberg. Den övertogs senare av en musikaffär som kallade sig Skivpalatset.

Fredsgatan 23.

Klockare Jakobsén med familj. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 23

Fastigheten ägdes av kyrkan och kallades Klockargården. Den var tjänstebostad till musikediktör J. Björling som var organist i Kristina kyrka. På nedre botten bodde kyrkans vaktmästare, klockare Jakobsén med familj.

FREDSGATAN 24

Huset köptes i slutet av 1800-talet av Renis Åsberg som flyttade sin Charkuteriaffär från torget i samband med byggandet av Sala Sparbank. När affären upphörde köpte Karl Nöjd huset och flyttade hit sin skoaffär från Bergsmansgatan. I hörnet låg Landbloms hattaffär med lägenhet bakom affären. Den övertogs sedan av Margit Pettersson med maken "Hattpelle". Affären övertogs sedan av Folke Andrén med fru. När den upphörde utökades skoaffären.

Del av Fredsgatan 25.

FREDSGATAN 25

Hörnfastigheten mot Bergsmansgatan ägdes av en specerihandlare som kallades "Ost-Karlsson". Han bodde i två rum och kök mot Fredsgatan och med affären mot Bergsmansgatan. Han hade en pingla på dörren för att höra när kunderna kom in. Där kunde vi köpa karameller i en strut för 5 öre. Ibland busade vi med gubben - ruskade på dörren och smet bakom hörnet.

På Fredsgatan 25 bodde också min skolkamrat, Sven Almkvist, vars far var postiljon. Sven och jag bestämde oss för att göra en cykeltur till Säterdalen sommaren 1928. Sven sade att han hade en moster i Hedemora som vi kunde få ligga över hos.

Sven Norling 1928.

Vi packade våra matsäckar och gav oss iväg mot Dalarna en lördagseftermiddag. Väl framme i Hedemora visade det sig att Sven glömt ta reda på var mostern bodde, så vi letade reda på en lada där vi kunde sova. Vi hittade en med pressade höbalar och lade oss att sova, trötta som vi var.

På morgonen när jag vaknade hade jag ramlat ner mellan ett par balar, och låg dubbelvikt så Sven måste dra upp mig. Efter lite uppmjukning fortsatte vi färden mot Säter. Vi kom så småningom till målet Säterdalen, där vi förevigade oss med min nyköpta lådkamera. Sedan var det bara att starta hemfärden till Sala, en färd på 10 mil, så det kändes i benen dagen efter.

Sven flyttade senare till Göteborg och blev fotograf. Självt jobbade jag i färghandeln. När vi ett tiotal år senare möttes hade han blivit färghandlare och jag fotograf.

Axel Rydins trädgård på 1880-talet med adressen Fredsgatan 26.

Kjellénska villan. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 26

Den s.k. Rydinska tomten. Där byggde järnhandlare Kjellén sin villa med garage mot gatan och ett praktfullt järnstaket runt tomten. Efter Kjelléns död ville Folkets Hus köpa villan men arvingarna vägrade sälja till dem av politiska skäl. Fastigheten såldes till en bulvan och Folkets Hus fick flytta in. I mitten på 60-talet övertogs huset av Konsum som byggde en provisorisk saluhall i väntan på att stadshotellet skulle rivas för ett nytt Konsumbygge.

Platsen blev sedan parkeringsplatsen Fredstorget.

Den s.k. Amerikagården, Fredsgatan 27.

FREDSGATAN 27

Huset i hörnan kallades Amerikagården, ett bostads- & affärshus byggt 1882-1883. I hörnet låg Café Hörnan som innehades av Hilda Haglund med sonen Acke som var duktig fotbollsspelare i IF Norden. På 1940-talet överläts kaféet till bagare Simlin från Ransta.

I den andra affären mot Fredsgatan hade fru Andrén sin guldsmedsaffär. När den upphörde öppnade Sten Nyström Steens sybehörsaffär. Lägenheterna beboddes bl. a. av specerihandlare Albert Eklund med familj, konduktör Hedell (som hade en vacker dotter), familjen Johansson med söner Birger (Fippla) och Göte vilka också var fotbollsspelare i IF Norden.

Fredsgatan 29, 1955. Foto Sven Norling.

Hallbergs Färghandel. Foto Sven Norling.

Ewerlöfs bokhandel 1942. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 29

Fastigheten är också en av de som kallades Amerikagårdarna. Där fanns Lönnegrens modeaffär, innehavare Gertrud Grönblad. Den såldes 1950 till Lennart Hallberg från Grums som köpt Norlings Färghandel, byggde om och flyttade hit.

I hörnbutiken flyttade, vid sekelskiftet 1900, Ewerlöfs Bokhandel in och finns fortfarande kvar i samma men utökade lokaler. Fröknarna Ewerlöf överlät affären till biträdet Kalle Lundell, och efter honom överläts den till Elve Nordström.

Vykort med Solgård och Tomtebo, dåvarande adresser Fredsgatan 43 resp. Fredsgatan 30.

FREDSGATAN 30

Villa Tomtebo eller den s.k. Rydinska villan söder om Ringgatan ägdes omkring sekelskiftet 1900 av bankdirektör Rydin. På 1940-talet köpte dir. Charles Söderström villan och flyttade dit. Andra våningen hyrdes då av Charles svåger, kamrer Inge Magnéli.

Interiör från Kjellens före moderniseringen.

Foto Sven Norling.

Fredsgatan 31.

FREDSGATAN 31

Järnaffären, C J A Lövgren, fanns på 1890-talet då min morbror Karl anställdes som biträde. Han har berättat att han och Lövgren reste till Kristinehamn för att hämta järnvaror som kommit med båt. Lövgren byggde också sommarstället Lugnet vid Mellandammen, vilket sedan såldes till krukmakare Sörling.

Järnaffären, som hade ingång från Norrbygatan men lagerlokaler mot Fredsgatan, övertogs av August Kjellén i slutet på 1890-talet, som ändrade namnet till Kjelléns. De sålde också jordbruksmaskiner.

Företaget var lönsamt och August byggde en praktfull villa på tomten mellan Fredsgatan och Södra Esplanaden. Han byggde också sommarvillan Strandgården vid Långforsen. Han ägde också en bil, jag tror det var en Mercedes Benz som drog 5 liter bensin per mil.

Järnaffären övertogs av Hjalmar Colliander som bodde på andra våningen över järnhandeln. När August Kjellén avled i slutet på 50-talet såldes sommarvillan till Oskar Kihlgren som var ICA-handlare i Västerås.

Järnaffären övertogs, efter Hjalmars död, av sonen Gösta, som moderniserade och utökade verksamheten. Han köpte också Norrmanska gården och renoverade den till ursprungligt skick.

När järnaffären upphörde byggdes huset om och ICA öppnade affär som innehades av Evert Eklund och övertogs av sonen Raul. När den upphörde delades lokalen och det blev damkonfektion i hörnet och blomsteraffär mot Fredsgatan.

Framsidan av Villa Vreta mot Södra Esplanaden och baksidan mot Fredsgatan.
Adressen var då Fredsgatan 32. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 32

Villa Vreta byggdes som privatbostad av sjökapten Drougge 1902. Huset ägdes sedan av dåvarande stadsfiskal Emil Ekbom, senare bankdirektör i Sala Sparbank, rådman i magistraten och ägare av Sala Allehanda. m.m. Villa Vreta blev 1946 barnhem och var så till 1958. Under 1960-talet användes huset till undervisning i hemkunskap och slöjd. Lekskoleverksamheten startade 1964.

FREDSGATAN 34

Huset ägdes i mitten på 1900-talet av fröken Allonen, biträde hos Björkmans kappaffär på Rådmansgatan. Hon blev efter Björkmans död ägare till Kappaffären.

Axel Rydins trädgård på 1880-talet med adressen Fredsgatan 26.
Husen i bakgrunden ligger på dåvarande adresserna Fredsgatan 35, 37 och skynd t.h. 39.

FREDSGATAN 35

Huset ägdes i början av 1900-talet av manufakturhandlare Fredrik Ahlin. Senare övertogs huset av glasmästare Carlsson som flyttade glasmästeriet från Trädgårdsgatan.

FREDSGATAN 37

Huset ägdes av typograf Sjöström.

FREDSGATAN 39

Ägdes av målare Albert Lindberg som hade tre söner Sven, Emil och Gösta, som också blev målare. Sven och Gösta blev kvar i firman medan Emil (eller Kotten som han kallades) öppnade egen firma.

Byggmästare A J Svedberg 80 år. Foto Sven Norling.

FREDSGATAN 41

Huset ägdes av stadsbyggmästare A J Svedberg som på 20-talet byggde om så huset fick sitt nuvarande utseende. Huset har sedan haft fler ägare bl.a. trävaruhandlare Olsson och doktor Wannfält.

Vykort med Solgård och Tomtebo, dåvarande adresser Fredsgatan 43 resp. Fredsgatan 30.

FREDSGATAN 43

Huset heter villa Solgård och det var pappershandlare John H Eriksson som byggde det för pengar som han tjänat på vykort, sades det. Eriksson sålde huset till systrarna Dahlén och svågern syssloman Arvid Nordström. Efter dem köptes huset av tandläkare Bo Ersryd.

FREDSGATAN 45

Husets förste ägare var specerihandlare Andreas Eriksson som bodde där tillsammans med sin syster. Han hade sin affär i hörnet av Norrbygatan och Hyttgatan, den kallades i folkmun för `Snål Roberts`. Boningshuset eldades med ved som Andreas själv sågade upp och sparade sågspånet i pappersstrutar som han också eldade med i kakelugnar och spisen. Vid badning värmdes vatten i en pannmur och hälldes i badkaret där Andreas badade först, sedan systemen och sist jungfrun i samma vatten.

När min mor en gång var bjuden på syförening hade Andreas eldat i stora salen, men stängt spjället för tidigt så damerna måste lämna rummet för att inte bli kolosförgiftade. Kläder köpte han när Fröjds Herrekipering i Stockholm hade rea. En kostym fick inte kosta mer än 30 kr. Sina pengar sparade han i Krügeraktier och förlorade allt 1932. När han sålt affären tog han plats på kontoret hos Ahlbergs Kolonialvarufirma. Där jobbade också Curt Exell som berättat om Andreas, bl.a. att han delade Pixtabletten i fyra delar för att den skulle räcka längre.

Nästa ägare blev Detlow och Märta Berg som moderniserade huset och införde elvärme. Senare köptes huset av Raul Eklund.

FREDSGATAN 47

Husets första ägare var ”Johansson på Åkerby” Senare köptes huset av folkskollärare Odén, som sedan sålde det till Ernst Pettersson, ägare av Nyströms Garnbod.

FREDSGATAN 49

Huset ägdes på 1930-talet av ingenjör Ernst Schörling, ägare av Monteringsbolaget, som då låg i Ramströms hus på Rådhusgatan.

FREDSGATAN 51

Byggdes av ingenjör Walter Sjödin på Maskinfabriken.

FREDSGATAN 53

Huset byggdes på 1940-talet och förste ägare var John Holmér. Huset köptes sedan av Erik Arvidsson. Efter några år såldes huset till kamrer Eric Giswert.

SALA ALLEHANDA, TISDAGEN DEN 10 APRIL 1951

En bit av gamla Fredsgatan

Fredsgatan ligger i stans centrum, och om några år kanske mycket gammalt är borta från denna karakteristiska småstadsgata. Början är redan gjord, nerifrån än och fram till Kungsgatan och fortsättning tycks följa. Det är väl ingen idé att beklaga sig över "utvecklingen". Den går sin gång. Men Fredsgatan var och är ännu en intressant gata. Även en del av husen, som stå kvar sedan gammalt ha delvis ombyggt och restaurerats, men lyckligtvis återstår åtskilligt av den ursprungliga karaktären.

*

OM VI SKULLE I TANKEN flytta oss tillbaka till, låt oss säga, några år före sista sekelskiftet och försöka erinra oss hur det var då på Fredsgatan — delen mellan Kungs- och Bergsmansgatorna!

Gatan var inte värst ljus på hösten och vintern; en revoljelykta här och där blickade sömnigt ner på kullerstenarna. Men man hade månen och stjärnorna, som nästan försvinner för det elektriska, och det var ju inte så dåligt.

Låt oss titta in till korgmakare Fromell, som sitter och gör sina fina arbeten på nedre botten i nuvarande bokbindare Bengtssons gård. Frans Fromell är blind, mellan fyrti och femti år gammal och har fått sin utbildning vid Manilla-institutet. När han någon gång reser sig för att hämta ett verktyg eller så, ser man att det är en reslig man. Han har helskägg, som gränat vid relativt unga år, och likadant har det gått med hans mörka hår. Fromell har en son, vacker röst och hela hans uppträdande röjer den bildade, verkliga gentlemannen.

Nu kommer hans hustru in på verkstaden med eftermiddagskaffe åt sin man. Den som känt detta äkta par har ett ljust minne för livet. Frun är liten och prudentlig men livlig och lugnt talför. Hon var sjuksköterska, av högadlig börd — det nämns aldrig när man samtalar med någon av dem — då hon blev förälskad i sin ståtliga patient och följde honom som äkta man, när han efter genomgångna kurser reste till sin hemstad. Säkert övergav hon och

försakade mycket då, men hon fann sin lycka hos honom. De höll samman tills döden skilde dem åt, och sällan har man sett ett mer harmoniskt par. Till och med en liten pojke begrep den saken. En liten pojke som gått i skolan precis så länge att han kunde läsa någon stund i en bok för farbror Fromell, och få en stor slant ibland för besväret — en hel femöring. Sala Allehanda gick frun igenom för honom och han hade många böcker med blindskrift, som det var underligt att se på, hur han läste med hjälp av sina känsliga fingertoppar.

*

FROMELLS OCH FOLKET I HUSEN runt omkring hämtade sin mjölk hos järnhandlare Dehlgren i gränggården. Han hade kor, vem som mjölkade dem har jag glömt, men minns att Tilda, trotjänarinnan, mätte upp den — kanna hette måttet på den tiden. Det var ett förtroendeuppdrag att få gå och hämta mjölken på aftonkulan, och att få titta på kossorna där de stod och tuggade sitt hö inne i den varma, halvmörka lagården var inte dumt, nästan bättre än bio skulle jag tro. Dehlgren var inte den enda, som höll sig med kor på Fredsgatan den tiden och det fanns får och svin också bland stadsborna, för den delen!

Gården mitt emot, där fiskhandlare Olsson nu har butik, ägdes av en gammal gumma som flyttat in till stan från Druvelund och likt många landsbor i Sala ägnat sig åt fastighetsförvaltning. Bland sina hyresgäster hade hon skräddarmästare Lindblom. Det var en livad och gladynt farbror, fast han led av tungt bröst. Besvärligheten med det hade han sin egen metod att lindra. Rätt vad det var slängde han plagget från bordet och sa till gesällen: nu går jag ut ett tag. Efter en rask promenad runt Nedre dammen eller bara ett par gator kände han sig bättre och gick i selen igen. En tio gånger på dagen kunde Lindblom praktisera sin metod, och säkert förlängde han livet åtskilliga år på detta sätt.

Kanske fler bröstsjuka borde försöka systemet Lindblom — det var enkelt men tydligen effektivt.

*

VI ÅTERGÅ NU till "Druvelundsgumman" — det namnet var hon känd under. Gumman var rik men snål, en kombination som måhända förekommer någon gång än i dag. Men ett njutningsmedel bjöd hon i alla fall på rätt frikostigt, och det var svagdricka. När vi pojkar i granngårdarna kände oss törstiga, gick vi in på hennes gård och oftast kom hon då ut med bläckmuggar och hällde upp av drickat åt oss. — Här har ni, sa hon, de är väl därför ni är här, förstår sej!

Det var emellertid en liten egenhet med Druvelundsgummans svagdricka. Det var mustigt och gott ibland, men andra gånger var det svagt och det hände till och med att det smakade förvillande likt vatten. Det är inget fel med vatten, och det släcker onekligen törst, men när man beräknat på något helt annat, kände man sig snopen sen man tömt bläckmuggen — gumman hade ändå tappat ifrån dricksankaret, det såg man.

Nå, det förhöll sig så, att vår välgörarinna, liksom Lindblom, bestod sig med en metod. Hennes var att bara köpa dricka var fjortonde dag. Men hur mycket hon än drack själv och hur hon än spenderade så var alltid kuttingen full. Hon spädde på med vatten! Tacka för att drickat blev svagt ibland, synnerligast varma sommark dagar, när åtgången var stor. Men man bör uppskatta den goda viljan. Det gjorde vi nog inte, när drickat var som sämst, men så här 50 år efteråt kan man kosta på sig en tacksamhetens tanke åt gumman. Hon gav oss i alla fall något.

*

DET RYKTADES, när gumman dog, att någon slug affärsman varit och lurat henne att upprätta ett testamente, som med förbigående av några fattiga släktingar gav den smarta herrn alla pengar hon hade. Det kanske inte var sant. Men det går ofta så att snål spar — och vem som tar över-

lämnas åt den intelligenta läsaren att själv lista ut.

Detta var bara ett par av Fredsgatans medborgare anno dazumal. Man minns åtskilliga till och det vore roligt att återkomma med fler så småningom. Gatan i fråga är oss gamla salabor kär och vi hoppas att Riks- och HSB-byggare och även stadens fäder inte låter den alldeles nivelleras. Heder åt dem som lappar de gamla husen och bodarna med pietet. Stans utseende skulle i hög grad förörlora på att alltsammans kom bort.

Alfred Runhäll.

SALA ABLI TEHANDA - ONSDAGEN DEN 17 OKTOBER 1956

FREDSGATAN

EN GAMMAL GATA

Top.

17/10-56

En sommardag stod jag nere vid Lillåstrand och tittade på vassruggarna i den lilla biflod till Sagån, som Lillåstrand fått sitt namn av. Vattnet nedanför mig flöt så stilla fram mot Klapphuset och så kom jag att tänka på alla de förändringar, som ägt rum runt Fiskartorget.

Här, rätt nedanför där jag nu stod, låg för 60 år sedan Lindholms smedja alldeles vid den då låga åkanten och när jag vände mig helt om och min blick fångade nuvarande Fredsgatan, gingo mina tankar tillbaka till det gamla Fiskartorget och den knaggliga gatan från ån fram till Ringgatan. Där den blå skylten med det vita parkeringsmärket nu står alldeles framför mig fanns den lilla sluttande berghäll, som vi barn brukade åka utför på risruskor tills vi hamnade mot smedjan vid vattenbrynet. Byggnaden till vänster om mig hette då ej Lillåstrand utan kallades Arpiska gården med nummer Fredsgatan 1. Till gården hörde en liten stuga intill Smeden Skröders gård. Så kom Lundgrens gård och Axel Ågren gelbgjuteri med ett lågt envåningshus med ingång från Kungsgatan. Där fanns efter gammalt ett litet kafé och dit flyttades sedan Olssons fiskhandel. På Fredsgatans andra sida låg Länsman Bergmans vita gård med fasaden mot Kungsgatan.

— ☆ —

I det flödande solskenet inbjöd den gamla gatan till en stilla promenad och så knallade jag mig iväg över Kungsgatan för att riktigt få se, hur stora förändringar byggnaderna på omse sidor om min barndoms Fredsgata genomgått. Här till vänster, där Konsums Snabbköp nu har ett stort skyltfönster, bodde skomakare Hallin i ett säkerligen mycket gammalt hus med vackra portdörrar och min mormor trodde att i just det huset hade H. C. Andersen övernattat, då han omkring 1850 vilade i Sala på en av sina resor upp till Dalarna. Måster

Av

Jakob Lundberg

Edla brukade ofta sjunga lustiga visor om folk och händelser här i Sala förr i tiden och jag trodde, att en av dessa rätt oskyldiga nidvisor syftade just på Hallin, då hon sjöng:

"Se, ben som kälkestakar
och knän som vinkelhakar,
en rasande stilig karl".

Hallin gick framåtlutad med mycket böjda knän, så jag tyckte den lilla versen passade in på honom. Förutom sitt skomakeri älskade han att fiska på Långforsen, där man under de ljusa sommarkvällarna kunde se honom syssla med sina nät. Det påstås ju, att den gamla tidens skomakare hade en filosofisk läggning, och denna utsägo jävade ej heller Hallin. För den bokliga lärdomen hyste han stor aktning och till Tärna Folkhögskola donerade han 5,000 kronor, vars avkastning skulle gå till manliga elever vid skolan.

Under min vandring har jag kommit fram till slaktare Nordins gård No. 17, där jag nu brukar beundra fru Lefverts vackra blommor i de för mig så välkända fönstren. I gården intill hade järnhandlare Dehlgren sin lilla butik. Han ägde även Skuggan och under mina färder i början av detta sekel

på stadens stora skogar i sällskap med Gustaf Larsson i Åby förde denne mig en gång till den dehlgrenska skogslotten, vilken till min stora förvåning hade grov ståndskog, ehuru de närmast liggande skogslotterna voro kala. Larsson och hans sväger, Frank Erik Gustafsson i Åbylund, hade köpt all småskog och det som blivit kvar efter avverkningen på de s. k. Fahnehjemska lottorna under den tid, då skogsprocessen kastade sin dystra skugga framför sig, och besökte Dehlgren för att få köpa även hans skog. "Nej", sade denne, "inte ett träd kommer jag att ta ned, för här staden bättre rätt till min skog, än jag har, då skall också staden ha skogen". Dehlgren var en mycket tyst och försynt man, så vi pojkar hand-

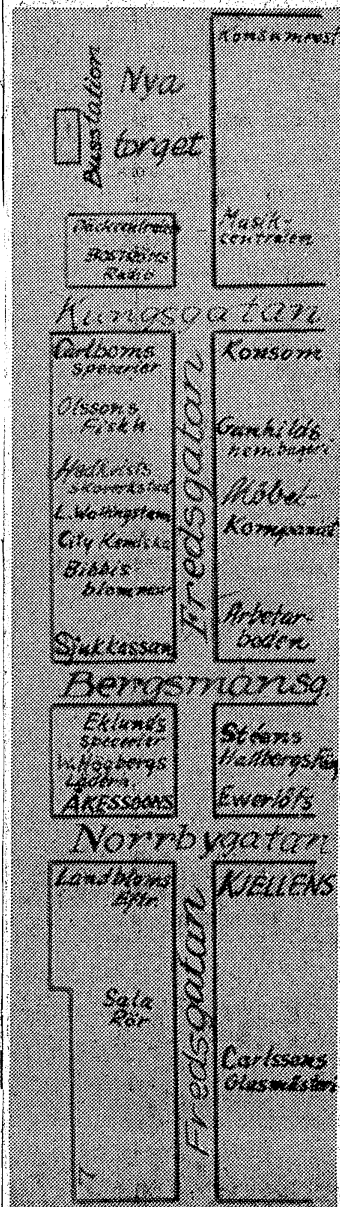
lade hellre hos Löfgrens, numera Kjelléns, där Löfgrens förste man, P. Johnson, skämtade med oss på sitt trygga dalmål och nog ofta gav oss en kula bergkrut mera i struten, än vi hade slantar till. Dehlgren och Löfgren voro svägrar och till den sistnämnde återkommer jag här nedan.

Ut ur porten till sin gård No. 23 ser jag klockare Bergström stiga ut på gatan för att hasta till pastorsexpeditionen eller gå framför sorgetåget vid någon begravning. Liten och rörlig, gladlynt och jovialisk tycktes han känna alla i staden, för han hälsade på och log så gott igenkännande åt alla han mötte, där han gick fram. Men följde han någon på den sista färden, då var han mycket högtidlig och såg noga till att Kumlins hästar modererade sina steg och gingo riktigt sakta under färden mot Kyrkogården.

I det låga huset Fredsgatan 25, där vår förste hemvärnschef Axblom nu står innanför sin disk bade bittida och sent, hade "Ost-Karlsson" sin specialaffär med en då icke föraktlig omsättning.

På andra sidan Bergsmansgatan dominerade förr en stor fastighet, "Amerika-gården" eller Fredsgatan 27. För länge sedan fanns det ett pantlånekontor, där Konditori Hörnan

nu har sina lokaler. Mannen, som ägde rörelsen hette Ahlström och var bosatt i Stockholm, så han hade här i Sala en föreståndare vid namn Jönsson. Då jag nu ser de unga rara flickorna i tonåren spatsera omkring i sina smala jeans och väl tro, att detta är "sista

färsen", som Kapp-Anna brukade säga då hon gärna ville sälja en kappa men kunden stretade emot, så kanske jag bör tala om, att sådana smala och åtsittande byxor hade även Jönsson. Lägg därtill en lång gånglig kropp med ett par väl vaxade mustascher under hans aristokratiska näsa, så är hans porträtt färdigt. Så punktlig var han på sina ständiga promenader runt nedre dammen morgon och kväll, att den, som hade ett fickur, väl kunde få rätta tiden genom att se efter, när han kom Drottninggatan utför.

Mången nyinflyttad sala-bo undrar nog, varifrån gården fått sitt pampiga namn, men förklaringen är enkel, säger min sagesman, Oskar Fröjd. Lantbrukaren Axel Johansson i Ösby, Saladamm, ägde även Nyby Tegelbruk i Jugansbo, Ahlbäck i Simtuna och ytterligare en gård i Siggesta och var alltså efter den tidens förhållanden en man med stora resurser. Så kom det sig, att han lät uppföra den stora gården i ett om Amerika vittnande format och så kom namnet till.

Ett trevligt missförstånd.

Mot Fredsgatan men med ingång från Norrbygatan låg Löfgrens järnhandel, en redan på den tiden förhållandevis stor affär. Löfgren var född i Gräskärret, då en by om 8 små stugor i Jugansbotrakten. Han byggde en rar sommarvilla, "Lugnet", åt sig vid Mellandammen och där gick den lustiga historia av stapeln, som kamrer Grönbeck en gång berättade för mig. Till Sala hade ett par unga män samtidigt kommit en vacker sommardag, den ene Gösta Grönbeck för att börja sin bankmannabana i Uplandsbanken, den andre Eliel Löfgren för att som yngste notarie tjäna sina sporrar på domsagan. De träffades vid middagsbordet på Stadshotellet och frågade servitrisen, om det fanns något trevligt ställe i stadens närhet, där de kunde fortsätta samvaron. Hon rekommenderade dem ett ställe vid namn "Mäns-Ols", dit det var lätt att hitta, om man följde promenaden förbi Jakob Matts upp till en vacker sjö. De båda ungdomarna startade genast och kommo efter en i deras tycke lång promenad till en sjö, där det låg en byggnad, som väl kunde vara det värds-hus servitrisen talat om. Ja, Mellandammen är ju även den en vacker sjö och så trodde de, att de hittat rätt, öppnade den vita grinden, stegade fram till verandadörren och tryckte på en knapp i dörrposten. Då en ung flicka i vitt förkläde uppenbarade sig, frågade Eliel Löfgren, som förde ordet, om de kunde få en flaska punsch och några flaskor vatten serverade på bryggan nere vid sjökanten. Tösen neg och sade, att det önskade strax skulle komma. På brickan, som hon kom med efter en stund fanns det beställda samt dessutom en låda fina cigarrer, vilken omtänksamhet de unga männen högt värderade. Då de bröto upp och bådo att få betala det de fått, såg flickan litet undran-

de på dem och sade, att det naturligtvis ej kostade något alls. "Ar icke detta Mäns-Ols då?", frågade de. "Nej", fingo de till svar, "detta är järnhandlare Löfgrens sommarvilla och han vill nog inte ha betalt för det här. Jag trodde herrarna var ett par vänner till herr Albert, sonen här i huset". Saken klarades upp vid ett personligt besök hos villans ägare dagen efter och på så sätt fick Löfgren ytterligare ett par goda vänner. Så jag förvillat mig nu. Vart tog Fredsgatan vägen?

Nu är jag inne på rätt spår igen, för här kommer jag på min promenad gatan fram till bankdirektör Axel Rydins stora gård, numera ägd av Carlssons Glasmästeri- och Ramaffär. Så följer den gård, där min mors bästa ungdomsväninna Malla Norman var född, och så No. 39, fortfarande i familjen Lindbergs ägo. I huset Fredsgatan 41 bodde Lindholm, "Gubben Opp" och dennes bror, som ha-

de sin smedja nere vid Lillån. Det lär ha varit bullersamt just i den gården förr, för där bodde många äldre ensamma gubbar och gummor, som hade svårt att vara sams. Folkskollärare Aug. Nordlund kände Gubben Opp mycket väl och brukade berätta små lustiga episoder om honom. Mormor hade en tid bott i huset No. 37 och var alltså god vän med bröderna Lindholm med påföljd att Gubben Opp gärna på äldre dagar tittade upp i mitt föräldrahem för att få en pratstund. Fastän jag var liten förstod jag dock nog att gubbens besök borde sättas i samband med den kaffekask, som regelbundet serverades honom vid köksbordet. Ibland gällde hans besök min far med begäran om skydd för de otäcka pojkar, som skojade med honom då han satt på Torget med sina bärstrutar. Men hans avsky för pojkaras upptåg glömdes snart då han efter sådana besök fick uppsöka köket och blev omhändertagen där på bästa sätt.

— ☆ —

Så vänder jag nere vid Ringgatan och går den andra sidan av Fredsgatan ned mot an. Först ligger då stadens "ståndmagasin", ett minne från den tid, då en massa stånd skulle utplaceras på torg och gator under de stora marknaderna. Där Folkets Hus nu ligger hade direktör Rydin anlagt en utomordentligt vacker trädgård, där jag som helt liten pys fick smaka på växthusets vindruvor, en upplevelse, som jag aldrig kan

glömma. Direktör Rydin, som tyckte mycket om barn, höllo vi små alltid av. Till sitt yttre liknade han en jultomte med sitt vita skägg och sin glada uppsyn. Han hade en rätt märklig levnadsbana, i unga dagar fotograf, därefter länsman för att sedermera bli chef för Sala Sparbank och Mälarbankens kontor här. Under en lång följd av år innehade han även Sala Stads Auktionskammare.

Byggnaden intill Rydins trädgård mot Norrbygatan räknat uppfördes av grosshandlaren J. M. Lundin, skaparen av Lundinska Stiftelsen. Han var känd för sin stora sparsamhet och sitt enkla levnadssätt. Under slutet av 1890-talet brukade han varje år resa till en badort i Österrike och behövde för en sådan resa ett pass, som skulle utfärdas av magistraten i Sala. Far berättade, att Lundin en gång gjorde ett besök i mitt föräldrahem för att hämta ett rekviderat pass samma dag han skulle resa. Då Lundin hade tagit med sig ytterrock och ett par stora resväskor för att gå till stationen direkt, sade Far till honom att han, som ju var en mycket förmögen man, nog borde vara litet bättre klädd där borta på brunnsorten, då han ju på sätt och vis skulle representera vårt land. Lundin svarade: "Kära bror. Om jag far iväg så här enkelt klädd tror jag säkert att allt därborta blir mycket billigare för mej. Då tror de, att jag inte har så

gott ställt". På våren 1908, då jag gick i ett stockholmsläroverk och på eftermiddagen kommenderats av min kära faster att taga den sedvanliga promenaden från Söder över Norrbro och hem igen över Vasabron mötte jag farbror Lundin utanför basarbyggnaden på Norrbro. Impulsiv som jag väl alltid varit och överväldigad av min hemlängtan blev jag så vild av glädje över att så här plötsligt få se en känd och avhållen gammal salabo, så jag slog mina armar omkring honom och lutade mitt huvud mot hans bröst, under det att tårarna ville komma i mina ögon. "Gosse, gosse, tänk på vad du gör", sade han, "inte får du krama om mej så här inför allt folket".

På andra sidan om Bergsmansgatan låg urmakare W. A. Landqvists gård, sedermera ägd av hans svärson Per Johnson. Urmakeriaffären låg mot Bergsmansgatan under det att en bagaremästare Lindström hade butik och bageri i själva hörnet av byggnaden samt närmast utefter Fredsgatan. Lindström hade en gesäll vid namn Eriksson, stark som en björn och sedermera känd cirkusatlet. Även smeden Lindholm nere vid Lillåns strand hade en son, Verner, som följde med en cirkus och blev konstberidare. Cirkuslivet lockade visst dåtidens salapojkar på ett särskilt sätt, för en pappa fick hämta hem sin son från Västerås, där so-

nen hamnat på grund av en varm men obesvarad kärlek till en vacker cirkusflicka.

På Fredsgatan 16 låg år 1901 Kooperativa Föreningens första lilla affär. Så har denna förening efter lång tid åter kommit till Fredsgatan, nu i hörnet av Kungsgatan. Det hänger måhända samman med det kända förhållandet, att man alltid återvänder till sin första kärlek.

På samma sida av Fredsgatan, där Kooperativa hade sin första affär, lågo i rad de gamla linbodarna, där marknadsbesökande husmödrar gjorde sina stora inköp av helsingelin. Under dessa marknader var hela Fredsgatan mellan Kungs- och Norrbygatorna blockerad av fröhandlare och försäljare av fågel och renkött från översta Norrland.

Åter börjar vår gamla gata få karaktären av en köpmansgata i hjärtat av staden. Den tiden kommer väl, då de gamla låga husen och linbodarna försvinna för att ersättas av större byggnader, som bättre fylla nutidens anspråk. Men roligt har det varit för mig att i tankarna åter få vandra omkring i det gamla Östra kvarteret, varifrån jag har så många barndomsminnen.

ONSDAGEN DEN 16 OKT. 1968

Södra ändan av Nya torget i Sala, vars fastigheter skall rivas fram till Kungsgatan och ge rum för parkeringsplatser. I bakgrunden till vänster det bostadshus Kungsgatan 15, som först står i tur att rivas. I förgrunden den utrymda damfrisörsalongen samt bensinmacken. T. h. herrfrisörsalongen, som blir kvar till våren.

Sala-kvarter rivs vid Nya torget för sanering, parkering, utrymme

Rivning av husen i kv. Byggmästaren vid Busstorget i Sala har nu utannonserats med infordran om anbud senast den 21 oktober. Anbud begärs även beträffande huset Brogatan 12, en verkstadsbyggnad på Jakobsdal, icke innehållande några bostäder.

Husen i kv. Byggmästaren har länge stått på fallrepet. Där ingår inte bara bostäder utan även en bensinstation, tvenne frisörsalonger mot Nya torget och en mot Kungsgatan. Denna senare damfrisörsalong drivs av ägaren till huset, och om den fastigheten har ännu inte uppgörelse mellan ägaren och Sala stad kunnat träffas. Herrfrisörsalongens drivare har begärt anstånd med avflyttning till den 1 april nästa år, vilket beviljats. Såväl damfrisörsalongen som bensinstationen mot Nya torget har upphört och utrymmts, d.v.s. flyttat till andra platser i staden.

Det hus, som närmast står i tur att rivas, är gamla bostadshuset vid Kungsgatan 15. Detta hus förvärfvade Sala stad av dir. John Andersson i Anderssons Bil

AB i Sala 1966 för 326 kr pr kvm eller sammanlagt 300.000 kr. I huset fanns enbart bostadslägenheter. En mindre verkstadsbyggnad på gården mot Fredsgatan har utrymmts. Denna har varit ansluten till damfrisörbyggnaden, och som allt där utrymmts är det nu fritt fram för grävskeporna.

Enligt trafik- och saneringsplanen för innerstaden skall kv. Byggmästaren läggas till Nya torget för offentliga parkeringsplatser och breddning av Kungsgatan. Det byggnadsområde, som det här gäller, har länge legat under hot om rivning, och även om salongerna varit i gott skick, så har i övrigt stora delar till sist blivit något av slum.

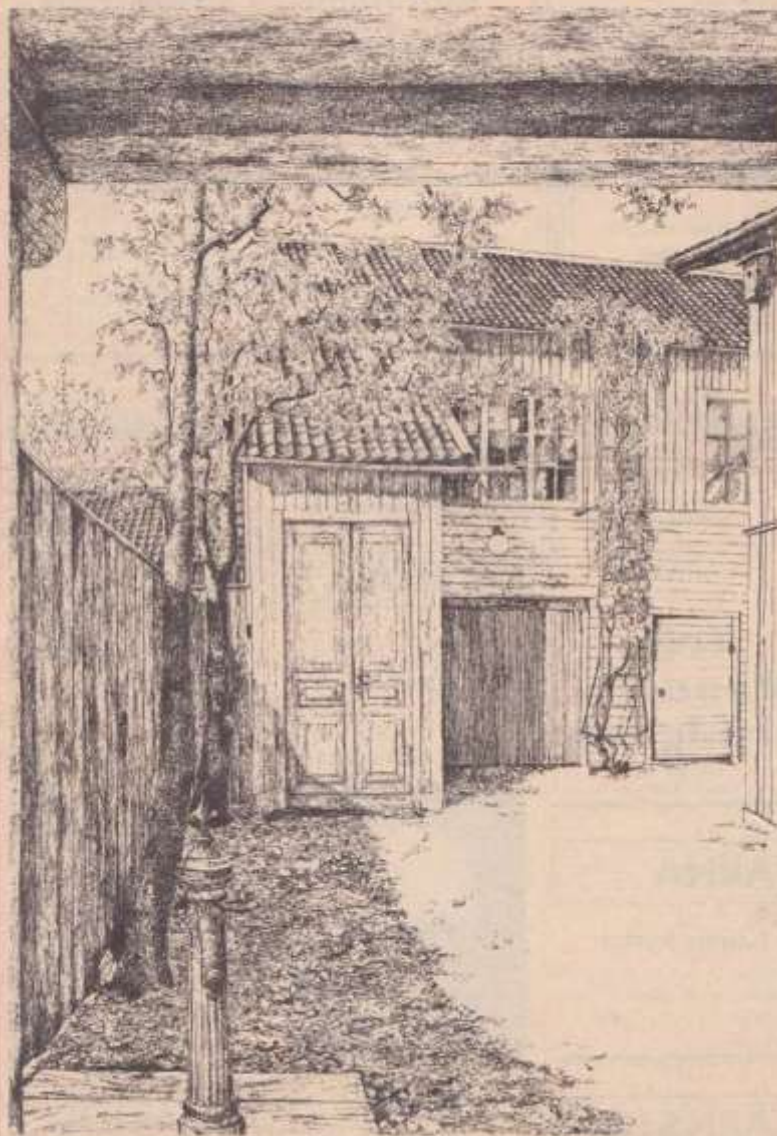
För övrigt blir Nya torget bättre genom rivningarna och tillkomsten av bättre parkeringsmöjligheter. Nya torget har ibland kallats för Busstorget, eftersom busstationen placerats där, liksom därför också linjebussarna. Då även taxistationen är inrymd i busstationen, och parkering behövs för dessa bilar, har det mestadels varit ganska trångt om ut-

rymmet på Nya torget, särskilt som torget även har en allmän parkeringsplats framför restaurangen och baren intill i Fredsgatans förlängning invid torget.

Nya torget, eller Fisktorget, som det längre tillbaka i tiden kallades, sannolikt på grund av fiskaffärerna på torget, var tidigare även plats för gamla brandstationen och brandövningar, eftersom stationen var försedd med ett enklare torn med brandstege att klättra på. När busstationen tillkom, och det blev aktuellt med en bättre och rymligare brandstation, revs den gamla brandstationen för modernare ändamål åt torget.

På sin östra sida var Nya torget förr kantat av ett ruckelkvarter. Detta kvarter tog Sala-HSB hand om i sin första början. Det gamla Schröderska huset, Links konditori etc. försvann därmed och gav plats för det moderna bostadskvarter, som nu kantar Nya torget. Den rivning, som nu i dagarna aktualiserats, kan sägas vara en fortsättning på den sanering, som med HSB inleddes på 1930-talet.

Hantverksgård på Fredsgatan

Den ljusa vackra gårdsterrören som Bo Svärd fångat med sitt ritstift på ovanstående bild återfinns än idag på Fredsgatan i Sala. Det är fastigheten Fredsgatan 14 vars ägare sedan 1940-talet är skomakarmästare Gösta Hedqvist.

Konstnären har varit placerad ett stycke in i portgången och tydligen haft sitt intresse i första hand riktat på gårdshuset, som har sin speciella historia. Den här fastigheten är säkert hundra år, den har varit en hantverksgård där det snickrats och där det också byggts både orglar och pianon.

I gårdshusets övre våning med det smärutiga fönstret låg före 1918 ett snickeri, som ägdes och drevs av en hantverkare, som hette Hellman. 1918 inköptes Fredsgatan 14 av orgel- och pianobyggaren August Norling och denne hade sin instrumenttillverkning förlagd i f.d. snickeriet fram till mitten av 1930-talet.

Aug. Norling startade sin första verkstad i Sveahuset redan 1899, flyttade sedermera till Trädgårdsgatan, där han köpte den fastighet, som ägts av missionsförsamlingen och där Jakobssons modellsnickeri sedermera inhystes. Åren fram till 1918 räknas som de mest expansiva för orgelbyggeriet. 1924 i samband med utställningen i Sala tilldelades Aug. Norling silvermedalj. Han presenterade då f.d. ett självspelande piano. Åtskilliga orglar från hans byggeri hamnade i de norrländska skolorna och alltså finns pianon av Aug. Norlings tillverkning kvar.

Aug. Norling kom från Skälby i Saladamm och lärde sig snickeri här. Han gick i Karlskoga tekniska skola och samarbetade i fråga om orgel- och pianobyggeriet med sin bror Viktor, vilken senare emigrerade till USA. Viktor studerade i bl.a. Tyskland och August praktiserade en tid hos Nylunds piano-fabrik i Uppsala.

Det var något om en hantverkspersonlighet, som levtt och verkat i Fredsgatan 14. Han öppnade också en butik i huset ut mot Fredsgatan, där det salufördes instrument. När Aug. Norling slutade med sin rörelse på 30-talet hyrdes denna lokal ut och blev en tid Röda kors- och en annan tid FCO-expedition. Sedan skomakarmäst. Hedqvist övertog fastigheten har det varit skomakerirörelse här.

Fastigheten Fredsgatan 14 har under årens lopp till och ombyggt en del. En tid fanns i gårdshusets vinkelbyggnad ett rum med stor bakugn, som kan tyda på att här möjligtvis också varit bageri. Fotograf Sven Norling startade förresten sin verksamhet med ett laboratorium i faderns fastighet.

Den här gårdsbilden från det centrala Sala, som konstnären Bo Svärd har ritat, innehåller alltså en hel del hantverksatmosfär. Men alltså är idyllen bevarad, vilket torde framgå av bilden.

ÖRS DAGEN DEN 30 AUGUSTI 1979

rnas t

ström, även han med rötter från Lilla Hotellet och dess bakgård) höll god uppsikt över sina domäner.

En som vet är f.d. polismannen Eric Östman i Sala. Han är den äldste från sin kår som var med på den tiden då det begav sig. Eric Östman är i dag 82 år gammal och minns mycket väl hur det var i Sala på 40-talet.

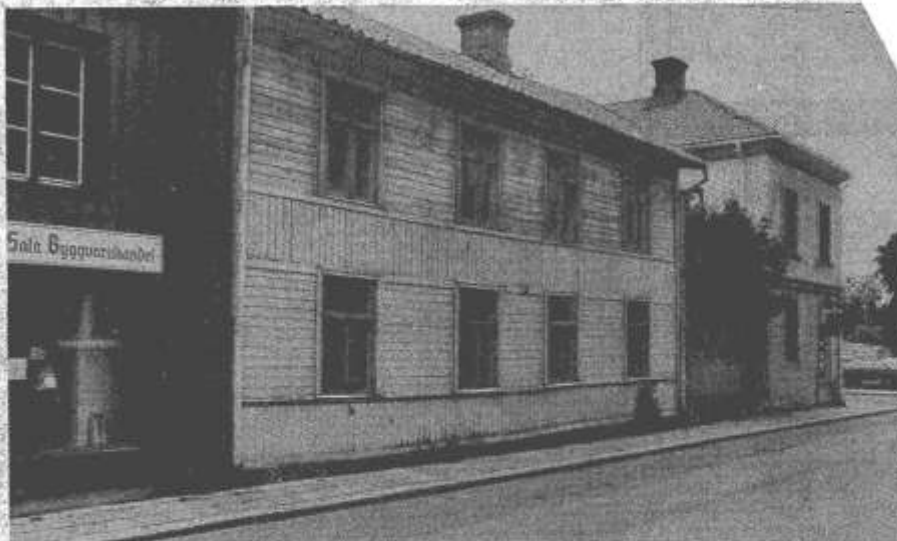
— Det var väl redan då ett nöje att lura polisen kan jag tänka, säger han och drar sig till minnes.

— När synd, var det sannerligen inte vad jag vet vid Lilla Hotellet ej heller några polisinsatser vad jag minns. Att bönderna drack kaffekask, må vara hänt, Alma Heilström hade ju inget sprittillstånd så gästerna fick väl ha med sig egen kask, kan jag tänka.

Böter

— Om man tog någon på bar gärning med kaffekask så var det bara att utdöma ett bötesstraff på 15 kronor, tillägger Eric Östman. De bötfällda betalade i regel utan knöt.

Att gå och patrullera som polisman i 30- och 40-talets

Baksidan av Salas äldsta hotell. Här mot Fredsgatan kommer så småningom en infart att komma till stånd. Nuvarande ägaren av fastigheten, Ekenbergs eftr. AB, har sedan hotellet stängde haft lokalerna till varulager.

Sala innebar inga svårigheter, enligt Östman. Det var lugnt om nätterna och när polisen kom gatan upp så vek eventuella "bråkstakar" åt sidan och förpassade sig snart hem till sitt.

— Det var ett nöje att vara polisman på den tiden. Inget bråk utan allt gick sin gilla gång.

— Lilla Hotellet var livligt frekventerat och blev det när bråk så klarade Alma själv upp det, försäkrar Eric Östman.

— Jag bodde en natt på Lilla Hotellet i min ungdom

när jag var nyförälskad. Rummen var små och enkla — men Alma höll fint och ordning överallt.

Lilla Hotellet i kvarteret Rådmanen lär vara Salas första hotellrörelse. Nuvarande ägare av fastigheten är Ekenbergs eftr. AB, Lars Andersson. Under senare år har delar av fastigheten använts som lagerlokal och får nu ge vika för bl.a. en infart från Fredsgatan. Rivningen beräknas att ta minst en månad och när den är klar så har Sala mist ännu ett gammalt hus med gamla anor och tradi-

tion.

Kortvaruförsäljare och trädnasaretiden är för länge sedan förbi — men Lilla Hotellets skal minner om tider som flytt. Då det gick att hyra ett "dagrum" och avnjuta ett parti kortspel tillsammans i goda vänners lag.

Man kan ju stilla undra vad kommande generationer salabor kommer att ge Sala stadshotell för rykte och vitsord när det upphör som hotellrörelse?

Text: Anltha Folkesson

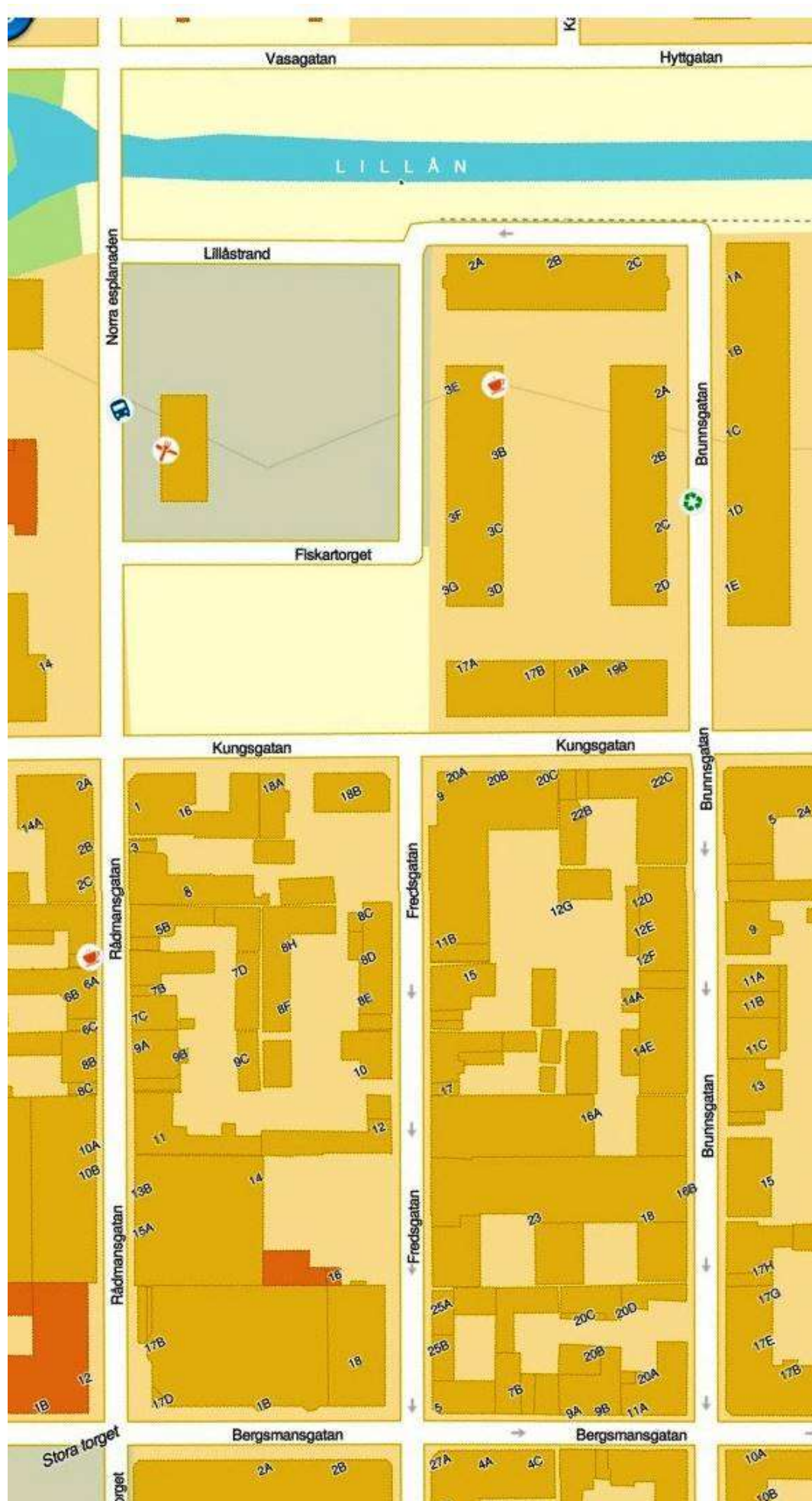
Bilder: Christer Green
B-E. Ruthström

Kakelugnar fanns i varje rum. Rummen var små och enkla. Ett sånt här rum kostade 6 kr/natten.

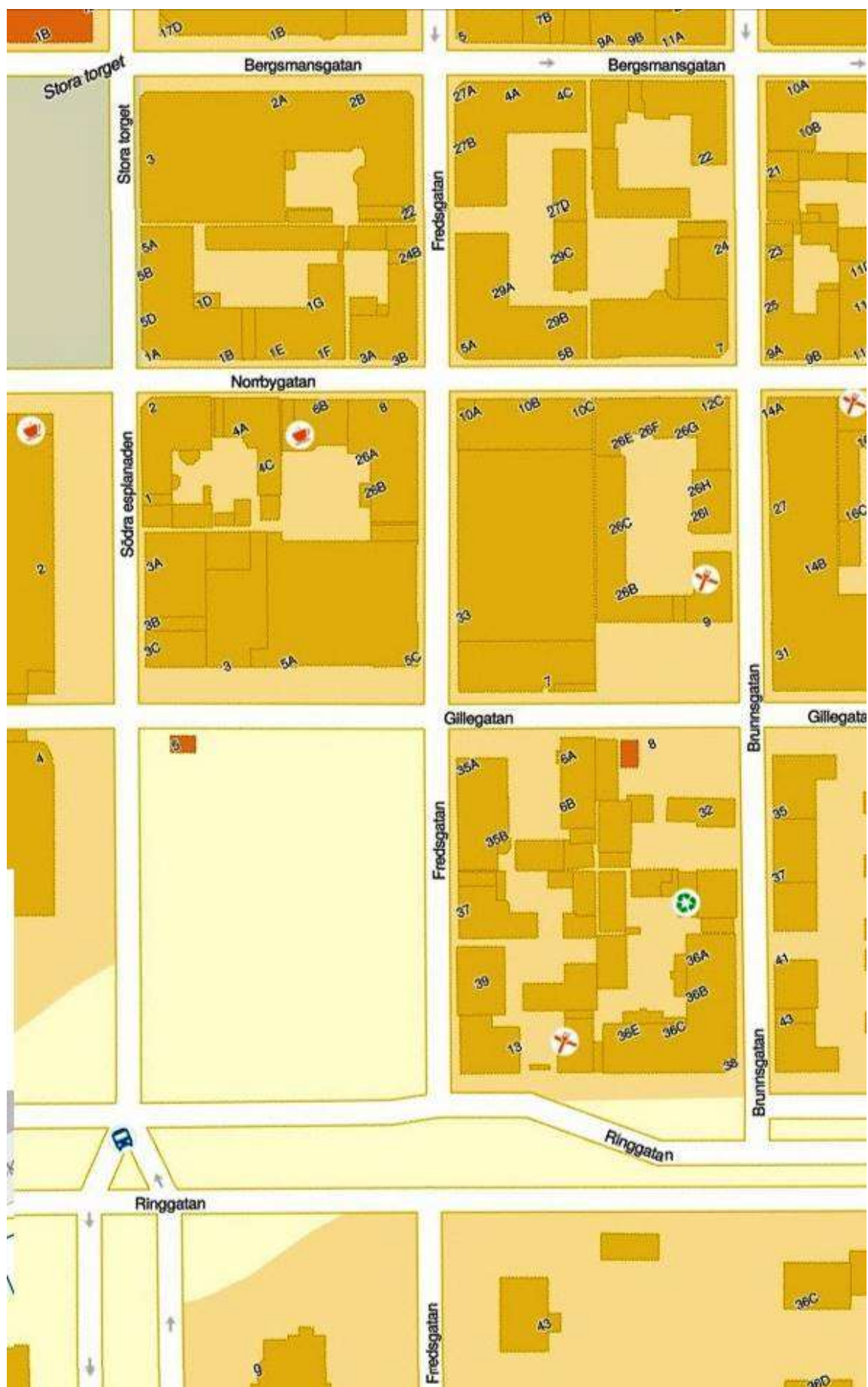
Karta 1919

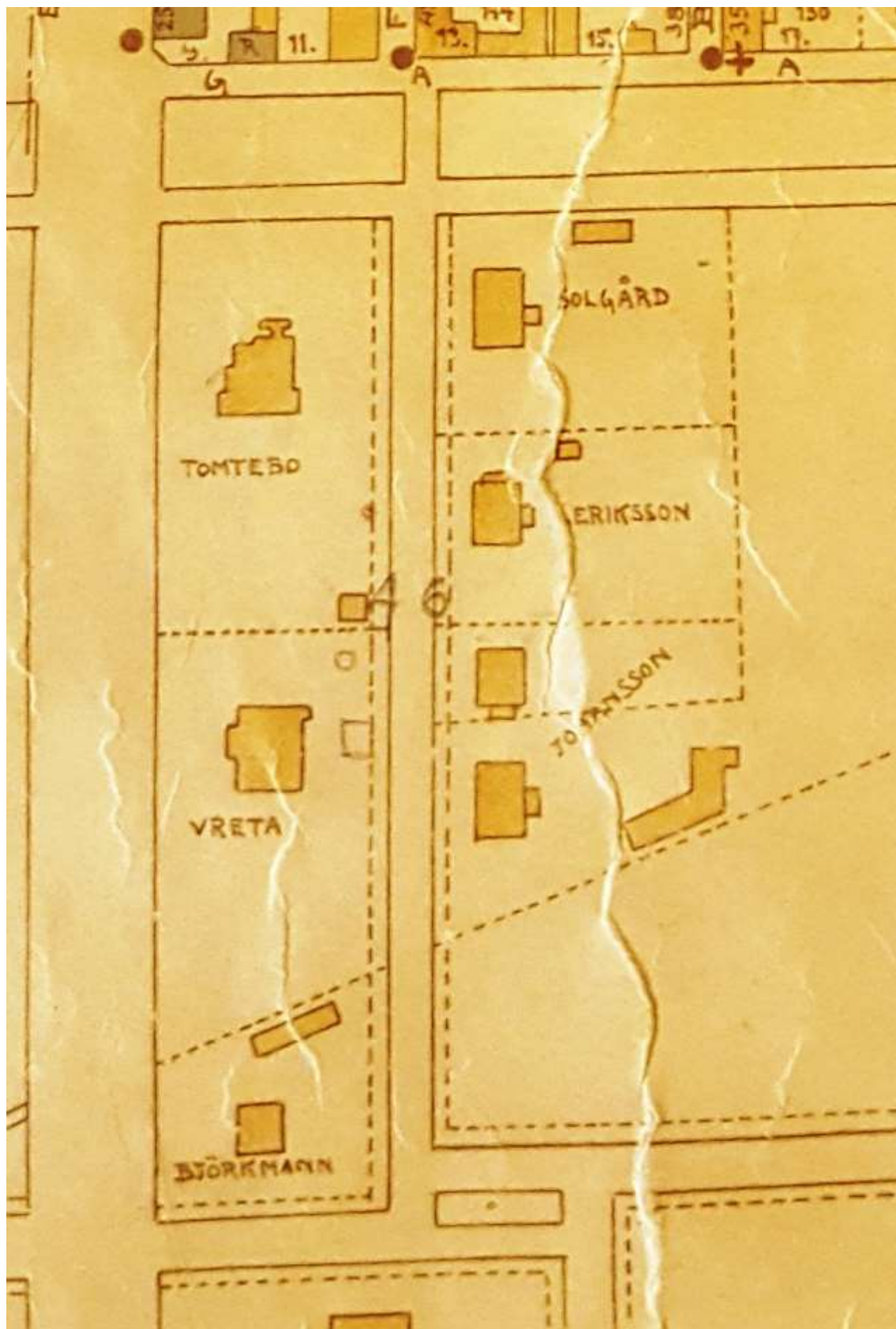
Karta 2016

Karta 1919

Karta 2016

Karta 1919

Karta 2016